

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БУДІВНИЦТВА І
АРХІТЕКТУРИ**

Факультет автоматизації і інформаційних технологій
Кафедра управління проектами

**ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
ДО АТЕСТАЦІЙНОЇ РОБОТИ
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА**

на тему:

Оцінка ефективності програми розвитку туризму Закарпатської області

Плетньова Наталя Валеріївна

(прізвище, ім'я та по батькові студента повністю)

Київ 2023 р.

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

Факультет: Автоматизації і інформаційних технологій

Кафедра: Управління проектами

Освітній рівень: Магістр за освітньо-професійною програмою

Галузь знань: 12 Інформаційні технології

Спеціальність: 073 Управління проектами

Спеціалізація: Управління проектами

ЗАТВЕРДЖУЮ Завідувач кафедри

Бушуєв С. Д.

«___» _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я ДО ВИКОНАННЯ АТЕСТАЦІЙНОЇ РОБОТИ НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА

Плетнєвої Наталії Валеріївни

(прізвище, ім'я та по батькові студента)

1. Тема роботи: «Оцінка ефективності програми розвитку туризму
Закарпатської області» затверджена наказом ректора КНУБА № 774/2 від
14.04.2023 року
2. Керівник роботи:
Д.т.н., проф. Бушуєва Н.С. _____
(прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
3. Строк подання студентом роботи до захисту: 16.06.2023
4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, які слід розробити):
  - аналіз процесів;
  - планування процесів;
  - моніторинг процесів;
  - дослідження з використанням комп'ютерних технологій.
5. Графічний матеріал за розділами: був наданий в роботі відповідно до
проведених досліджень та аналізу інформації.
6. Календарний план виконання роботи:

Види робіт та їх зміст	Дата виконання
Збір матеріалів обраного напрямку роботи	17.04.23
Опрацювання та аналіз матеріалів роботи	17.04.23
Вступ	17.04.23-27.04.23
Розділ 1. Науково-теоретичні засади дослідження розвитку туризму в регіоні	28.04.23- 08.05.23
Розділ 2. Сучасний стан розвитку туризму в Закарпатській області	09.05.23-19.05.23
Розділ 3. Тенденції та перспективи розвитку туризму на Закарпатті	20.05.23-30.05.23
Розділ 4. Структура проєкту розвитку туризму закарпатської області	31.05.23-01.06.23
Розділ 5. Оцінка ефективності програми розвитку туризму	02.06.23-03.06.23
Висновки	04.06.23
Остаточне оформлення роботи	05.06.23
Перевірка роботи на плагіат	05.06.23
Попередній захист роботи на кафедрі	06.06.23
Направлення роботи на рецензування	03.06.23

7. Консультанти розділів атестаційної випускної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Перевірів	
		дата	підпис
Розділ 1.	Науково-теоретичні засади дослідження розвитку туризму в регіоні та сучасний стан розвитку туризму в Закарпатській області		
Розділ 2	Тенденції та перспективи розвитку туризму на Закарпатті		
Розділ 3	Структура проєкту розвитку та оцінка ефективності програми розвитку туризму		

8. Дата видачі завдання _____ 17.04.2023 _____

Зав. кафедри _____
(підпис)

Бушуєв С. Д.
(прізвище та ініціали)

Керівник _____
(підпис)

Бушуєва Н.С.
(прізвище та ініціали)

Студентка _____
(підпис)

Плетньова Н.В.
(прізвище та ініціали)

РЕЗЮМЕ (summary) до атестаційної випускної роботи студента:		<u>Плетньова Наталя Валеріївна</u>	
<i>ЗВО</i>	Київський національний університет будівництва і архітектури		
<i>Тема</i>	Оцінка ефективності програми розвитку туризму Закарпатської області		
<i>Освітній ступінь</i>	Магістр за освітньо-професійною програмою навчання		
<i>Факультет</i>	Автоматизації і інформаційних технологій		
<i>Кафедра</i>	Управління проектами		
<i>Спеціальність</i>	073. Менеджмент		
<i>Спеціалізація</i>	Управління проектами		
<i>Керівник</i>	Д.т.н., проф. Бушуєва Н.С.		
<i>Обсяг роботи:</i>	<i>пояснювальна записка, сторінок</i>	<i>розділів</i>	<i>слайдів презентації</i>
	<i>114</i>	<i>3</i>	<i>15</i>
<i>Розділ 1. Науково-теоретичні засади дослідження розвитку туризму в регіоні та сучасний стан розвитку туризму в Закарпатській області</i>	У розділі 1 розглядалися науково-теоретичні засади розвитку туризму в регіоні та сучасний стан розвитку туризму в Закарпатській області. Наведено напрями впливу туризму на соціально-економічний розвиток регіону, а також передумови розвитку регіонального туризму. Виокремлено особливості розвитку туризму прикордонних регіонів України та чинники розвитку туризму в Закарпатській області. Проведено аналіз сучасного стану розвитку туризму в області та визначено географію туризму в Закарпатській області.		
<i>Розділ 2. Тенденції та перспективи розвитку туризму на Закарпатті</i>	У розділі 2 були розглянуті тенденції та перспективи розвитку туризму на Закарпатті. Визначено проблеми, з якими стикається розвиток туризму на Закарпатті, проведено аналіз тенденцій щодо організації туризму в області. Розглянуто інноваційні туристичні проекти в Закарпатті, а також визначено організаційну структуру проекту, статут проекту та матрицю відповідальності.		
<i>Розділ 3. Структура проекту розвитку та оцінка ефективності програми розвитку туризму</i>	У розділі 3 проведено оцінку досягнених результатів програми розвитку туризму. Визначено потенційні проблеми та перспективи розвитку туризму в області. Також наведено структуру робіт по проекту розвитку Закарпатської області.		
<i>Висновки по роботі:</i>	Загалом, дослідження розвитку туризму в Закарпатській області дає можливість зрозуміти важливість туристичного потенціалу регіону та необхідність розробки та впровадження програм		

	розвитку. Виявлені проблеми та перспективи створюють основу для подальших кроків у покращенні інфраструктури, просуванні інноваційних проєктів та залученні інвестицій, що сприятиме розвитку туризму в області.
--	--

Ключові слова: управління проєктом, застосування інформаційних технологій, проєкт.

Keywords: project management, application of information technologies, project.

Укладач:

Плетньова Н.В.

Керівник:

Бушуєва Н.С.

«___» _____ 2023 р.

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БУДІВНИЦТВА І
АРХІТЕКТУРИ**

Факультет автоматизації і інформаційних технологій

Кафедра управління проектами

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Бушуєв С. Д.

«___» _____ 20__ року

**ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
ДО АТЕСТАЦІЙНОЇ РОБОТИ НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО
СТУПЕНЯ МАГІСТРА**

Оцінка ефективності програми розвитку туризму Закарпатської області

Виконала студентка групи: УП-073

Пленьова Наталя Валеріївна

(прізвище, ім'я та по батькові повністю)

Спеціальність: 073.Менеджмент

Спеціалізація: Управління проектами

Керівник: Бушуєва Н.С.

(прізвище, ініціали,)

Д.т.н., проф

науковий ступінь, вчене звання

Рецензент: _____

(прізвище, ініціали,)

менеджер з туризму

посада

Київ 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ.....	12
1.1. Напрями впливу туризму на соціально-економічний розвиток регіону...	12
1.2. Передумови розвитку регіонального туризму	23
1.3. Особливості розвитку туризму прикордонних регіонів України	28
1.4. Чинники розвитку туризму в Закарпатській області.....	36
1.5. Аналіз сучасного стану розвитку туризму в області.....	45
1.6. Географія туризму в Закарпатській області	52
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	57
РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА ЗАКАРПАТТІ.....	59
2.1. Проблеми розвитку туризму на Закарпатті	59
2.2. Аналіз тенденцій щодо організації туризму в області	64
2.3. Інноваційні туристичні проекти в Закарпатті	68
2.4. Організаційна структура проекту	74
2.5. Статут проекту.....	76
2.6. Матриця відповідальності	77
2.7. SWOT та SMART аналіз Закарпатської області	79
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	82
РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ.....	83
3.1. Оцінка досягнутих результатів програми	83
3.2. Визначення потенційних проблем та перспектив розвитку туризму в області.....	85
3.3. Структура робіт по проекту розвитку Закарпатської області	86
3.4. Проекти розвитку Закарпатської області.....	88

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	91
ВИСНОВКИ.....	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	95
ДОДАТКИ.....	101

ВСТУП

Туризм становить важливий напрямок розвитку регіональної економіки в областях, таких як Одеська, Івано-Франківська, Закарпатська, Львівська та інші. Розширення туристичної індустрії сприяє збільшенню доходів місцевих бюджетів, створенню нових робочих місць та підвищенню рівня розвитку промислового та сільського господарства в цих регіонах. Крім того, воно допомагає зменшити міграцію сільського населення до обласних центрів та інших міст.

Особливо привабливим та перспективним регіоном для розвитку туризму в Україні є Закарпаття. Його унікальне прикордонне географічне положення та багатий природний і культурний потенціал дозволяють області мати статус найперспективнішої рекреаційної зони Європи з можливістю цілорічного обслуговування туристів. Розташування на кордоні з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією сприяє розвитку доступного відпочинку, особливо для мешканців країн Європейського Союзу. Велика кількість сільського населення (63%) успішно свідчить про розвиток одного з секторів туристичної галузі - сільського туризму.

Основним принципом розвитку туризму в прикордонних регіонах є забезпечення балансу між екологічними, економічними та соціальними аспектами. Завдяки сприятливим умовам співпраці з країнами Європейського Союзу, прикордонне розташування Закарпатської області має потенціал для розвитку туристичної сфери шляхом залучення іноземних інвестицій та використання позитивного досвіду країн ЄС та сусідніх регіонів.

У сучасному світі важливо визначити проблеми розвитку туристичних регіонів, зокрема Закарпатської області, і розробити теоретико-методологічні засади для формування стратегії їхнього розвитку, враховуючи їхні особливості. У цьому контексті велика увага приділяється дослідженню розвитку туристичної галузі в Україні, зокрема в Закарпатській області. Ряд вітчизняних вчених, таких як О.О. Бейдик, Л.С. Гринів, В.Г. Гуляєв, М.І. Долішній, В.Ф. Кифяк, В.С. Кравців, О.О. Любіцева, М.П. Мальська, О.І.

Мілашовська та інші, вже займались вивченням цього питання. У галузі маркетингових досліджень туристичних регіонів України, включаючи Закарпатську область, набуває значення і розвивається напрямок, який висвітлено в роботах І.В. Бережної, П.В. Гудзі, В.П. Мікловди, Д.М. Стеценка та інших.

Дипломна робота має об'єкт, предмет і мету, визначені на основі аналізу теоретичної бази дослідження. Мета цієї роботи полягає у вивченні особливостей, тенденцій, проблем і перспектив розвитку туризму в Закарпатській області. Для досягнення мети було сформульовано наступні завдання дослідження:

- Аналіз законодавчої бази та державної політики у сфері туризму в Україні.
- Дослідження умов та стратегій розвитку туризму в регіонах.
- Визначення факторів, що впливають на розвиток туризму в Закарпатській області.
- Оцінка поточного стану розвитку туризму в Закарпатті.
- Аналіз географічного розподілу туризму в області.
- Визначення перспективних напрямів і центрів розвитку туризму в Закарпатській області.

Об'єктом даного дослідження є Закарпатська область, а предметом - динаміка розвитку і структура туристичної діяльності, тенденції та перспективи розвитку туризму в Закарпатті.

Під час виконання дипломної роботи були застосовані наступні методи дослідження:

- Теоретичний аналіз джерел інформації, що стосуються проблем дослідження.
- Метод системного аналізу, який дозволяє розглянути туризм в контексті комплексного підходу.
- Метод аналізу економічних показників та їх динаміки, що допомагає оцінити економічну складову туристичної галузі.

- Графічний метод для візуалізації територіального розміщення кластерів туризму.
- Методи моделювання та прогнозування, які дозволяють розробити прогнози розвитку туризму на основі наявних даних.

Інформаційна база дослідження включала фахову літературу, інформаційні ресурси Інтернету, періодичні видання, а також статистичні дані від Закарпатської обласної державної адміністрації та первинну звітність туристичних підприємств Закарпаття.

Результати роботи можуть бути використані в програмі розвитку туризму в Закарпатській області та допомогти обґрунтувати використання значного рекреаційно-туристичного потенціалу регіону. Крім того, матеріал дослідження може бути корисним у навчальному процесі при вивченні дисциплін, таких як "Туристичне краєзнавство", "Організація туристичних подорожей", "Організація рекреаційної діяльності", "Організація екскурсійної діяльності" та інші.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ

1.1 Напрями впливу туризму на соціально-економічний розвиток регіону

Через численні подорожі людей у різні епохи, багато територій було промислово та культурно освоєно, а також нагромаджено багато наукових та літературних матеріалів. Багато людей почали відчувати потребу у відвідуванні нових місць, у пізнанні звичаїв та культури інших народів. Це спричинило появу особливої форми подорожей - туризму.

Розвиток господарських та культурних зв'язків суттєво збільшив рух населення та сприяв будівництву доріг, готелів, закладів громадського харчування, розважальних зон та закладів для лікування.

Науково-технічний прогрес активно сприяв розвитку туризму, оскільки з появою нових видів транспорту подорожувати стало набагато зручніше. Люди швидше досягали своїх пунктів призначення, а їх перебування у дорозі ставало комфортнішим і вимагало менше зусиль.

Таким чином, туризм став видом діяльності, де учасники перебувають поза межами свого постійного місця проживання з метою відпочинку, оздоровлення та інших подібних справ. Більшість науковців розглядають туризм як одну з форм подорожування (див. табл.1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до визначення «туризм»

Автор	Визначення
М. Боєр та В. Сміт [20]	турист є тимчасово вільною від обов'язків особою, яка добровільно відвідує місця вдалині від дому з метою пережити зміну

Л. Неттковен [20]	туризм – це сукупність суспільних та господарчих явищ, які виникають з добровільної та обмеженої в часі зміни місця перебування, що влаштовується для задоволення нематеріальних потреб, і при цьому використовуються передусім пристрої, призначені для великої кількості людей.
Р. В. Макінтош і Х. В. Гольднер [20]	туризм – сукупність явищ та стосунків, що виникають зі взаємодії туристів, надавців послуг, установ та суспільства, які приймають участь у процесі приваблення та прийому тих самих туристів та інших відвідувачів
А. Корнак і М. Монтигерд-Лойба [20]	туризм - це сукупність стосунків та суспільно-господарчих явищ, які виникають з подорожей і перебування поза місцем постійного проживання та впливають на рекреаційні, естетичні та інтелектуальні переживання учасників, а також задовольняє їх потреби, якщо це не пов'язано з переселенням чи постійною працею
О. Бейдик[4]	туризм – сукупність відносин і явищ, які виникають у процесі подорожі та перебування людей поза межами постійного місця проживання, якщо перебування не перетворюється у тривале проживання або тимчасове заняття заради заробітку; усі види переміщення

	населення, не пов'язані зі зміною місця проживання і роботи, з метою відпочинку, лікування, участі в наукових, культурних, ділових зустрічах; специфічний громадський рух і форма активного відпочинку, що мають культурно-виховне, науково-пізнавальне, спортивно-оздоровче значення.
О. О. Любіцева[27]	туризм – це діяльність особи, що подорожує в місце, яке знаходиться поза звичайним середовищем життя на строк від одного дня до одного року і не пов'язана з діяльністю, що оплачується
В. Хунзікер[20]	Туризм – це сукупність явищ і стосунків, які виникають з подорожей та перебування осіб, що приїхали, якщо з цим не пов'язано переселення і робота для заробітку

Відповідно до визначення, прийнятого Організацією Об'єднаних Націй в 1954 році, туризм означає активний відпочинок, спрямований на зміцнення здоров'я та фізичний розвиток людини, який відбувається поза межами її постійного місця проживання [18].

Найбільш універсальне та уніфіковане визначення туризму використовується в статистиці. За статистичними показниками, туризм є однією з форм міграції населення, яка не пов'язана зі зміною постійного місця проживання чи зайнятості. Це визначення було сформульоване в першій половині ХХ століття, враховуючи швидкий розвиток туристичних потоків та зростання економічної ролі туризму в світі, а також потребу в статистичному обліку

подорожуючих. У статистиці людину, яка подорожує, називають "відвідувачем" [53].

Визначення, прийняте Всесвітньою туристичною організацією, застосовується у всіх країнах-членах ЮНВТО, включаючи Україну. Згідно із законом України "Про туризм", туризм означає тимчасовий виїзд людини з її постійного місця проживання з метою оздоровлення, пізнання або професійно-ділової діяльності без зайняття оплачуваною працею [23].

Часто поняття "індустрія туризму" використовують як синонім до "туристичної галузі", але це не зовсім точно. Якщо ми приймемо кінцеве споживання як критерій формування галузі, то всі підприємства, які надають послуги для туристів, можна віднести до туристичної галузі. Однак, якщо ми виходимо з положення про суспільний поділ праці як основу структури галузей народного господарства, то туристичну галузь можна визначити як сукупність основних фондів та підприємств, які, завдяки специфічній трудовій діяльності у системі суспільного поділу праці, виробляють конкретний продукт - послуги та супутні товари, що без рекреації та туризму не існують.

Основними складовими туристичної галузі є підприємства, які надають основні послуги, пов'язані з організацією та продажем туристичних поїздок.

Серед них можна виділити такі:

- Туристичні фірми, що займаються організацією та продажем турів.
- Підприємства гостинності, які надають послуги розміщення, такі як готелі, мотелі, кемпінги, орендовані квартири або будинки, пансіонати, мебльовані кімнати тощо. До цих підприємств також відносяться підприємства громадського харчування, які є невід'ємною складовою підприємств, що надають послуги розміщення, наприклад, ресторани в готелях, їдальні в пансіонатах та будинках відпочинку тощо, або спеціалізуються на обслуговуванні туристів.
- Транспортні організації, які займаються туристичними перевезеннями.
- Підприємства, що виробляють товари, які відповідають туристичному попиту.

- Підприємства роздрібної торгівлі, які продають товари, спеціально призначені для задоволення туристичних потреб.

Критерієм включення підприємств до загального поняття "індустрія туризму" є ознака їхнього призначення для кінцевого споживання туристами.

Отже, індустрія туризму представляє собою економічну галузь, яка виробляє та надає населенню комплексні туристичні послуги, що включають розміщення, харчування, транспортування, екскурсійне обслуговування та інші, для тимчасово прибулих з інших місць осіб з метою відпочинку, лікування або пізнавальних цілей. Сучасна туристична індустрія надає широкий спектр послуг, які споживаються туристами під час їхніх міжнародних подорожей.

Сьогодні туризм став невід'ємною складовою життєдіяльності сучасної людини і ключовою умовою для розвитку її творчого потенціалу. Туризм відкриває додаткові можливості для економічного сектору щодо створення робочих місць та розвитку інфраструктури. Він також сприяє посткризовому відновленню світової економіки, ефективному використанню ресурсів та створенню нових економічних можливостей. Динамічний розвиток туристичної галузі має мультиплікаційний ефект на інші галузі економіки, спонукаючи до збільшення інвестиційної діяльності та прискорення обігу грошових коштів. Туризм є багатограним явищем, що об'єднує економічні, соціальні, культурні та екологічні аспекти, і має значний потенціал для постійного прогресу. Він тісно взаємодіє з іншими галузями економіки і займає провідне місце в соціально-економічному житті країн і народів.

Одним із ключових аспектів впливу туризму є його рекреаційний характер, що охоплює відпочинок, відновлення сил, оздоровлення. Туризм також має важливі соціальні, культурні, екологічні, економічні, просвітницькі, виховні, спортивні та інші аспекти.

Рекреація, як біологічна функція та соціальна цінність, є широким і багатограним поняттям, яке стало важливим етапом розвитку людства. Туризм виступає як мобільна складова рекреації і є активною формою її

здійснення, пов'язаною з подоланням простору для відпочинку, розваг, лікування або будь-яких інших цілей, що не пов'язані з отриманням прибутку. Рекреаційна функція туризму полягає у фізіологічному відновленні фізичних сил, оздоровленні та відпочинку, а також у психологічному аспекті, який включає зміну місця, оточення, отримання нових вражень та відчуттів.

Туризм виступає як засіб комунікації та саморозвитку, сприяючи підвищенню рівня освіченості та загальної культури. Він дозволяє людям ознайомитись з культурою, побутом, традиціями, віруваннями, стилем та характером життя інших народів, а також з культурною спадщиною людства та природними перлинами. Безпосереднє спілкування між різними народами та культурами сприяє взаємному збагаченню й саморозвитку культур, а також відіграє важливу роль у зміцненні світового миру та порозуміння.

З іншого боку, туризм сприяє прискоренню культурного обміну і стимулює інноваційні процеси у сфері культури. Це сприяє розвитку нових ідей, творчих витоків та впровадженню нововведень у культурному житті.

Отже, здійснення культурно-просвітницької та рекреаційної діяльності у туризмі сприяє оздоровленню населення, підвищенню його працездатності та культурного рівня, що має велике соціальне значення для розвитку регіону та країни в цілому.

Туризм має все більший вплив на збереження природних ресурсів. З одного боку, туристична галузь виступає споживачем природно-рекреаційних благ регіону та зацікавлена у їх збереженні. З іншого боку, зростання попиту на туризм призводить до збільшення антропогенного тиску на територіальні рекреаційні системи, особливо на традиційні або популярні місця.

Проте, найбільший вплив туризм має на розвиток економіки регіону. Сучасна туристична галузь швидко прогресує і сприяє активному економічному зростанню багатьох країн та регіонів. Розвиток туризму створює нові робочі місця, сприяє розвитку підприємництва та підвищенню інвестиційної активності. Туристи витрачають гроші на розміщення, харчування, транспорт

та різні туристичні послуги, що сприяє зростанню доходів місцевих підприємств та збільшенню податкових надходжень.

Таким чином, туризм впливає на розвиток економіки, що має значний вагомий ефект для країн та регіонів, які активно розвивають туристичну галузь.

Таблиця 1.2

Доходи від міжнародного туризму, 2009-2019 рр., млрд. дол. США

Країна	Рік				
	2009 р.	2013 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Світ загалом	704	967	1260	1202	1225
США	101,5	137,0	191,9,5	205,4	205,9
Іспанія	49,7	54,6	65,1	56,6	60,5
Таїланд	9,6	20,1	38,4	44,9	48,8
Китай	29,3	45,8	44,0	45,0	44,4
Франція	44,0	47,0	58,1	44,9	42,5
Великобританія	32,1	34,9	50,0	45,5	41,5
.....Україна	3,1	3,8	1,6	1,1	1,1

Джерело: складено за [58]

Прикладом важливості туризму для розвитку країн є ситуація, пов'язана з пандемією COVID-19. Згідно з даними Всесвітньої туристичної організації, в 2020 році спостерігалось подвійне зменшення туристичних прибутків на 22%, а прибутки впали на 57%. Це означає, що втрати становили 67 мільйонів міжнародних прибутків і близько 80 мільярдів доларів від діяльності.

Україна також відчула вплив туризму протягом останнього десятиліття. У 1990-х роках туризм переважно орієнтувався на виїзд. Однак з часом відбулася тенденція до зростання в'їзного та внутрішнього туризму. Незважаючи на це, політична нестабільність та конфлікт на Сході України негативно позначилися на в'їзному туристичному потоці, структурі туризму та туристичних можливостях країни, як на внутрішньому, так і на зовнішньому туристичних ринках. Фактично, потік іноземних туристів до України зменшився вдвічі, і ця тенденція продовжується. За даними Держприкордонслужби, у 2015 році до

країни прибуло 12,9 мільйонів іноземних громадян, порівняно з 13,2 мільйонами у 2014 році та 25,7 мільйонами у 2013 році. Це неминуче впливає на доходи від туризму.

Але з іншого боку, вітчизняні туристи збільшили кількість поїздок по Україні, що стимулює надходження від внутрішнього туризму, особливо в Карпатах і на Одещині.

Сучасна динаміка розвитку туризму та економічні досягнення, пов'язані з туристичною діяльністю, перетворюють його на один з найвагоміших секторів економіки країни. Це відбувається через динаміку економічних процесів, покращення соціальної сфери, збереження довкілля та відновлення культурної спадщини. Варто зауважити, що потенціал туризму в Україні ще не розкрито повністю. Це підтверджується низьким відсотком внеску туристичного сектора до ВВП країни, який становив 1,5% у 2019 році.

Отже, поточні підходи до розвитку туризму в Україні є неефективними і потребують комплексного аналізу поточного стану, вивчення перешкод для розвитку та шляхів їх подолання з метою створення нової якісної стратегії розвитку туризму в економічних умовах сьогодення.

Урядом України були затверджені стратегії розвитку туризму та курортів до 2026 року [37]. Цей документ був розроблений з метою створення умов для прискореного розвитку сфери туризму і курортів, перетворення її в ефективну та інтегровану у світовий ринок галузь.

Реалізація стратегії передбачає такі напрями:

- Забезпечення безпеки туристів та захист їх законних прав та інтересів.
- Впровадження законодавства ЄС у сфері туризму.
- Комплексний розвиток територій, зокрема створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розбудову туристичної інфраструктури.
- Вдосконалення системи професійної підготовки фахівців у галузі туризму.
- Формування та просування позитивного іміджу України як привабливої країни для туризму.

Планується, що реалізація цього акту буде здійснюватися за рахунок коштів державного бюджету, місцевих бюджетів та інших джерел, що не суперечать законодавству. Обсяг фінансування буде визначатися щороку з урахуванням конкретних завдань і реальних можливостей.

Для впровадження державної політики у сфері туризму та курортів в Україні діє Державне агентство розвитку туризму (ДАРТ), яке є центральним органом виконавчої влади [16].

Розвиток туризму в Україні має особливу важливість, оскільки саме через туризм Україна та її регіони можуть покращити соціально-економічну ситуацію.

Отже, розвиток туризму в Україні або її регіонах приносить наступні користі:

- Зміцнення економіки шляхом створення товарів і послуг для туристів.
- Розширення і збагачення господарської діяльності, зокрема за рахунок використання місцевих ресурсів і продуктів.
- Залучення інвестицій (місцевих, державних і зарубіжних інвесторів), що сприяє зростанню туристичного потоку.
- Покращення туристичної інфраструктури та ефективне використання наявних об'єктів і споруд.
- Поліпшення комунальної інфраструктури в містах і районах.
- Збільшення рівня зайнятості місцевого населення.
- Розвиток сектору послуг, які пропонуються туристам і місцевому населенню, таких як роздрібна торгівля, гастрономія, спортивно-оздоровчі послуги.
- Створення додаткових робочих місць у районах, які мають обмежені можливості для промислового розвитку або сільського господарства.

Розвиток туризму сприяє загальному покращенню соціально-економічного становища країни та сприяє розбудові різних галузей.

Для ефективного управління туристичною індустрією на регіональному або місцевому рівні необхідна система співпраці між наступними суб'єктами:

- Туристичними підприємствами, які займаються підприємницькою діяльністю в галузі туризму.
- Органами територіального самоврядування на всіх рівнях.
- Організаціями і спілками, що представляють туристичну сферу, а також місцевим самоврядуванням.
- Регіональними і місцевими туристичними організаціями.

Ключове значення для реалізації туристичної функції на регіональному і місцевому рівнях мають органи місцевого самоврядування. Вони відповідають за надання послуг туристичної інформації, знакування туристичних об'єктів і маршрутів, співпрацю з іншими підприємствами, утримання та обслуговування місцевої інфраструктури та комунікацій (водопостачання, водовідведення, поводження з відходами, освітлення і т.д.), а також забезпечення правопорядку.

Ефективне управління туристичною індустрією регіону залежить переважно від активності органів місцевого самоврядування. Однак на практиці лише деякі ради виявляють зацікавленість у прийнятті рішень, спрямованих на співпрацю та активний вплив на туристичну сферу. Таблиця 1.3 наводить інструменти туристичної політики регіональної економіки, розподілені на активні та пасивні.

Фактично, діяльність органів місцевого самоврядування офіційно спрямована на розвиток туристичної індустрії, що можна побачити в обласних стратегіях розвитку туризму. У кожній області регіону розроблені програмні документи, які мають на меті комплексне вирішення пріоритетних проблем розвитку основних туристичних центрів, створення умов для повноцінної діяльності суб'єктів туристичної галузі, залучення інвестицій та створення конкурентоспроможного туристичного продукту [2]. У цих програмних документах туризм розглядається як частина широкого контексту соціально-економічних змін в областях.

Інструменти туристичної політики регіональної чи місцевої економіки

Пасивні інструменти	Активні інструменти
Економічні	
<ul style="list-style-type: none"> – місцеві податки; – місцеві збори (оплати). 	<ul style="list-style-type: none"> – податкові пільги; – інвестиції у туристичну сферу; популяризація туризму; – створення туристичної пропозиції; публічно-приватне партнерство; – створення суб'єктів господарювання з участю органів територіального самоврядування; – дотації на туристичні заходи для комерційних суб'єктів; – формування туристичної марки території.
Адміністративні	
<ul style="list-style-type: none"> – облік закладів розміщення; – облік туристичних посередників; – оформлення заявок на бюджетне фінансування; – розроблення стратегічних документів (стратегії розвитку туризму, плану просторового розвитку). 	<ul style="list-style-type: none"> – реалізація стратегії розвитку туризму.
Організаційні	
<ul style="list-style-type: none"> – створення локальних та регіональних туристичних організацій; – створення євро регіонів 	<ul style="list-style-type: none"> – співпраця суб'єктів індустрії туризму; – створення кластерних структур; – співпраця між євро регіонами; – моніторинг туристичного ринку
Кадрові	
<ul style="list-style-type: none"> – видача дозволів на професійну діяльність (наприклад, ліцензії для здійснення екскурсійного обслуговування). 	<ul style="list-style-type: none"> – навчання працівників органів місцевого самоврядування, туристичної сфери та громадських активістів.

Джерело: [44]

1.2 Передумови розвитку регіонального туризму

Україна має значні відмінності в природних, соціальних та економічних ресурсах між різними територіями, що призводить до серйозних нерівностей у розвитку різних частин країни. Згідно з визначенням у географічних термінах, регіон вважається "великою індивідуальною територіальною одиницею" [56].

Багато вчених, як з-за кордону, так і в Україні (Ю. Волков, В. Симоненко, В. Половкін, О. Діброва, О. Шаблій, А. Пономарьов), розуміють під терміном "регіон" велику територію, яка може об'єднувати цілі континенти, групи країн або кілька областей з відмінностями в історичному розвитку, географічному розташуванні, природних та ресурсах праці, господарській спеціалізації та іншому. Тобто, в науці під регіоном розуміють частину території, що має подібні природні, соціально-економічні та національно-культурні умови розвитку. Вчені розглядають регіон як цілісну систему, в якій елементи взаємодіють між собою відповідно до принципу регіонально-цілісного підходу.

Розвиток туризму в Україні вимагає поділу її території, що обумовлюється впливом природних і соціально-економічних чинників. За думкою української дослідниці Є. Панкової, на основі цих факторів виділяються туристичні регіони та райони [34].

Туристичний регіон розглядається вченими як територіально-туристична система, що об'єднує декілька туристичних районів з їх власними особливостями, що поєднані географічними, історичними та ресурсними факторами.

На сьогоднішній день не існує єдиної схеми туристичного районування. Деякі дослідники виділяють чотири туристичних регіони: Карпатсько-Подільський, Полісько-Столичний, Придніпровсько-Донецький, Харківський і Причорноморський, які в свою чергу поділяються на 35 туристичних районів (рис. 1.1).

Рис.1.1. Туристичне районування (за Є. Панковою) Джерело: [34]

Інші дослідники виділяють сім регіонів: Карпатський (західний), Волинсько-Тернопільський (північно-західний або поліський), Житомирсько-Вінницький (буферний), Київський (центральный), Харківський (північно-східний), Дніпровсько-Донецький (південно-східний) і Причорноморський (південний). Деякі нахилиються до об'єднання трьох приморських районів у один туристичний регіон Кримсько-Одесько-Азовський, а також виділяють Карпатський туристичний район.

Як можна побачити, більшість дослідників використовують рекреаційне районування як основу для туристичного розподілу, що передбачає поділ території на окремі таксономічні одиниці з відмінними туристичними спеціалізаціями, структурами рекреаційних ресурсів та напрямками їх розвитку (рис. 1.2). Рекреаційні ресурси охарактеризуються природними умовами, площею їх поширення та тривалістю використання. Рекреаційне районування на сьогодні не є остаточно розробленим і жорстко встановленим [38].

Рис.1.2. Рекреаційне районування території України (за О. Надтока) Джерело

[32]

Отже, в наукових дослідженнях виокремлюється поняття "рекреаційний регіон". У географічній енциклопедії України "рекреаційний регіон" означає територіальну рекреаційну систему, що включає підсистеми тривалого та короткочасного відпочинку, санаторно-курортного лікування і туризму, а також управління обслуговуванням та транспортом, переважно в межах економічного району [56]. Тобто, рекреаційний регіон об'єднує рекреаційні райони, які складаються з підрайонів, окремих курортів, природних парків, зон відпочинку та центрів туризму, і характеризується територіальним поєднанням географічних, бальнеологічних та інших ознак.

У монографії М. Борушак "Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів" [10] розглянуто дослідження поняття "туристичний регіон". За думкою авторки, туристичний регіон - це географічна територія, яку турист або туристичний сегмент обирають для подорожі. Така територія містить всі необхідні споруди для проживання, розміщення, харчування та організації дозвілля туристів. Регіон є єдиним туристичним продуктом і конкурентоспроможною одиницею, і його слід управляти як стратегічну комерційну одиницю.

Вчений також провів аналіз основних ознак туристичних регіонів, детальне вивчення яких дозволило поділити їх на чотири групи (рис.1.3):

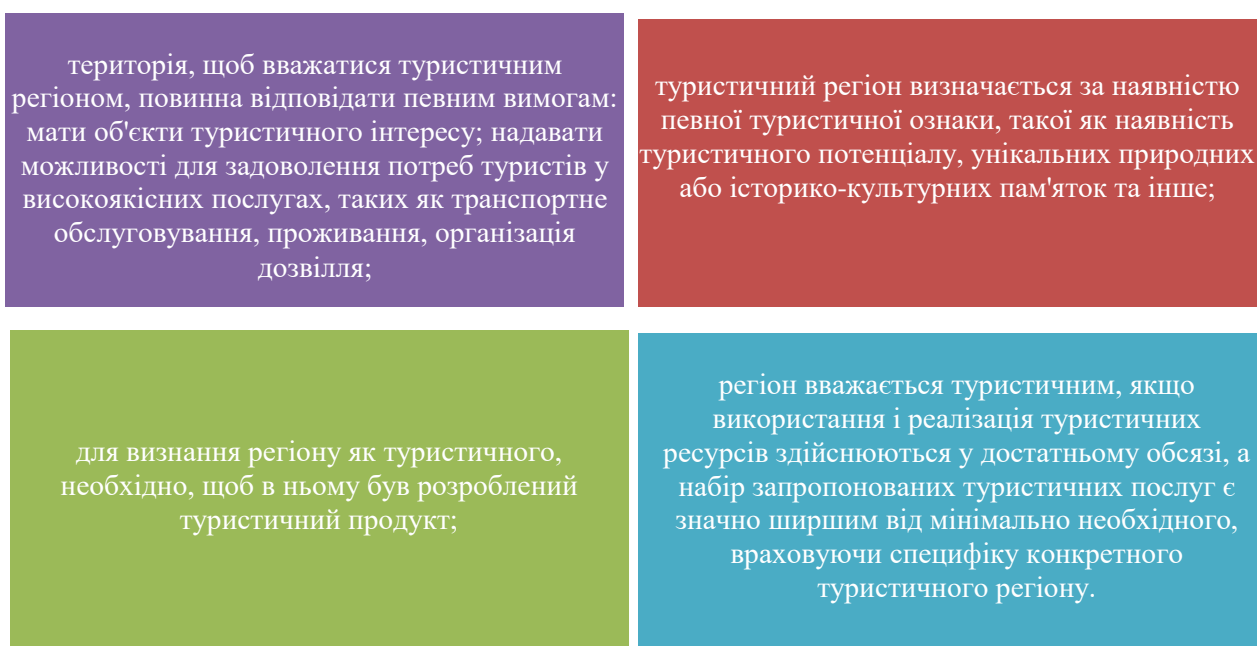

Рис. 1.3. Основні ознаки туристичного регіону Джерело: [10]

На формування та подальший розвиток туристичних регіонів впливає ряд зовнішніх та внутрішніх чинників (рис.1.4)

Рис.1.4. Чинники розвитку туристичних регіонів Джерело: побудовано за [10]

У нашому дослідженні особлива увага буде приділена аналізу туризму в Закарпатській області, яка входить до складу Карпатського туристичного регіону [3]. До цього регіону також входять Львівська, Івано-Франківська та Чернівецька області. Площа Карпатського регіону становить 56,6 тис. км², що складає 9,3% від загальної площі України. Населення цього регіону становить 6086 тис. осіб (13,3% від загальнонаціональної кількості), причому більшість мешканців проживає у сільській місцевості - 51,4% [15].

Формування меж Карпатського туристичного регіону, крім природно-рекреаційних ресурсів (див.табл.1.4), значною мірою визначається групою суспільних чинників, серед яких враховуються:

- природно-ландшафтні особливості регіону;

- етнокультурні характеристики;
- сучасні аспекти адміністративно-територіального устрою земель регіону;
- спільність історичного розвитку від давніх часів до ХХ століття;
- остаточне включення земель регіону до складу Української республіки;
- ментальне відчуття спорідненості населення та спільну систему життєвих стереотипів і цінностей;
- прикордонне політико-транспортне та географічне розташування;
- схожі проблеми трансформації економічного комплексу в сучасних макроекономічних умовах.

Таблиця 1.4

Природно-ресурсний потенціал Карпатського регіону

Територія	Сумарний потенціал, % від сумарного по Україні	Потенціал ресурсів, % від загальнодержавного показника					
		мінеральних	водних	земельних	лісових	фауністичних	Природно-рекреаційних
Закарпатська область	2,5	0,08	0,77	0,48	0,43	0,002	0,70
Івано-Франківська область	2,2	0,17	0,75	0,55	0,40	0,003	0,40
Львівська область	3,7	0,85	0,85	1,10	0,42	0,07	0,54
Чернівецька область	1,3	0,07	0,02	0,64	0,16	0,003	0,17
Всього по регіону	9,7	1,17	2,39	2,77	1,41	0,015	1,81

Джерело: [29].

В даний час Карпатський туристичний регіон, завдяки своєму унікальному рекреаційно-географічному положенню на східному прикордонні Європейського Союзу, активно розробляє широкомасштабні стратегії в галузі маркетингу, інформації та інфраструктури, спрямовані на перетворення регіону в один із провідних центрів сталого туризму та збереження його природної та етнокультурної спадщини на Європейському континенті.

1.3. Особливості розвитку туризму прикордонних регіонів України

Як зазначено раніше, розвиток туризму має потенціал стимулювати економічний зріст території, будь то країна або область. Особливо важливим розвиток туризму є для прикордонних регіонів, таких як Закарпатська область, де наявність унікального природного та культурно-історичного потенціалу, охоронних об'єктів і природних територій, а також вигідне економіко-географічне розташування створюють основу для розвитку туристичної та рекреаційної діяльності. Однак така діяльність також обмежується бар'єрною функцією кордону. Тому транскордонне співробітництво в туристичній сфері є одним з головних стратегічних завдань. Потреба у такому співробітництві у туристично-рекреаційній діяльності обумовлена високою залежністю цієї сфери від розташування природно-рекреаційних об'єктів і стану довкілля, які формують привабливість території для туризму та відпочинку, а також через особливості державного регулювання галузі, оскільки туризм і рекреація тісно пов'язані з іншими секторами національної економіки. В умовах прикордонних територій інтерес до розвитку туристично-рекреаційної діяльності можуть проявляти регіони різних країн, які об'єднані спільними туристичними і рекреаційними об'єктами, але розділені державним кордоном. Важливою характеристикою прикордонного регіону, що відрізняє його від інших територіальних одиниць, є присутність кордону. Кордон виконує різні функції, такі як бар'єрна, фільтруюча та контактна [45].

Отже, прикордонне співробітництво передбачає співпрацю між територіями, що розташовані вздовж кордонів сусідніх держав [30]. Метою цієї співпраці є вирішення конкретних соціально-економічних проблем кожної території. Інтенсивність такого співробітництва залежить від рівня економічного й соціального розвитку, ефективного використання наявного потенціалу, розвиненості транспортної системи та наявності конкурентних переваг у міжнародному поділі праці. Також важливою є розвинутість прикордонної інфраструктури.

Одним із завдань прикордонної співпраці є політичне прискорення європейської інтеграції. Для мешканців прикордонних територій важливою є економічна співпраця, яка сприяє їх професійному розвитку та прискорює розвиток їхнього регіону. Найкращі результати досягаються в прикордонних регіонах, які мають добре розвинуту транспортну інфраструктуру для зовнішньоторговельних вантажопотоків (наприклад, Львівська, Закарпатська та Чернівецька області) [30]. Очевидно, що економічні фактори розвитку прикордонних територій вимагають ефективної регіональної політики з метою усунення територіальних нерівностей в межах країни. Сучасні розбіжності між динамічно розвиваючимися регіонами та депресивними регіонами України є очевидними.

Основні передумови розвитку прикордонної співпраці включають наступне:

- Історичні передумови.
- Політичні передумови.
- Економічні передумови.
- Соціологічні передумови.

За дотримання головних принципів регіональної політики Європейського Союзу, Україна може отримати значні фінансові ресурси з фондів ЄС. Це сприятиме зміцненню інноваційної потужності регіонів України і досягненню перших позитивних результатів в європейській інтеграції країни. Прикордонна співпраця підтримується програмами Європейського Союзу.

Залучення іноземних інвестицій у рамках програми сприятиме активізації підприємницької діяльності, збільшенню експорту товарів і послуг, зростанню виробництва якісної продукції і надання послуг для внутрішнього ринку, впровадженню нових технологій, розвитку ринкових методів господарювання, інфраструктури прикордонних регіонів, оптимального використання природних і трудових ресурсів, прискоренню соціально-економічного розвитку прикордонних територій України.

Розвиток виробничої і соціальної інфраструктури на прикордонних територіях вказує на потенціал їх подальшого вдосконалення. Експлуатація і будівництво

транспортних, зв'язку, енергетичних мереж та інших об'єктів виробничої інфраструктури, призначених для загальних потреб, забезпечуватимуть ефективну роботу виробничих та соціальних об'єктів і відповідатимуть міжнародним стандартам.

Основними формами співробітництва на прикордонних територіях є:

- Єврорегіони: У Європі функціонує близько 120 єврорегіонів. На території України існують наступні єврорегіони: Карпатський (з 1993 року), Буг (з 1995 року), Нижній Дунай (з 1998 року), Верхній Прут (з 2000 року), Дніпро (з 2003 року) та Слобожанщина (з 2003 року). Вони об'єднують Волинську, Чернівецьку, Закарпатську, Одеську, Івано-Франківську та Львівську області України. До цих єврорегіонів також включені адміністративно-територіальні одиниці Польщі, Білорусі, Румунії, Словаччини, Угорщини, Молдови, Австрії, Німеччини та Франції.
- Міжрегіональні агломерації: В Україні такі об'єднання регіонів є менш поширеними. Наразі існують окремі агломерації в межах одного регіону, наприклад, «Дрогобиччина», яка об'єднує міста Дрогобич, Стебник, Трускавець та інші.
- Транскордонні туристичні кластери є формою прикордонного співробітництва, яка в Україні ще не розвинена належним чином і характеризується внутрішньо регіональним спрямуванням. Туристичний кластер виступає як ключова організаційна структура, що об'єднує підприємства туристичної та суміжних галузей в єдину систему, забезпечуючи реалізацію пріоритетних завдань для підприємств, установ, організацій. Кластер сприятиме посиленню конкурентних переваг даного регіону.

Транскордонний туристичний кластер відкриє можливості для об'єднання зусиль сусідніх країн з метою досягнення стабільного економічного та соціального розвитку туризму в регіоні. Він також сприятиме уніфікації

нормативно-правової бази, гармонізації податкових політик і створенню сприятливих умов для функціонування підприємств, установ і організацій.

Разом з тим, створення транскордонного туристичного кластера сприятиме утворенню й реалізації якісного туристичного продукту, поліпшенню іміджу території у очах як реальних, так і потенційних споживачів туристичних послуг, а також сприятиме процвітанню та розвитку туризму в регіоні.

Стратегії прикордонного співробітництва і міжрегіонального розвитку можуть служити прикладом. Наприклад, Стратегія транскордонного співробітництва між містами Люблін, Львів, Івано-Франківськ і Луцьк визнає туризм однією з десяти пріоритетних галузей для співробітництва [26].

Двосторонні угоди, які затверджуються на державному рівні, є ще однією формою прикордонного співробітництва. Наприклад, міжурядова Угода між Україною та Польщею про міжрегіональне співробітництво, прийнята 24 червня 1993 року, встановлює правові засади для розвитку двостороннього співробітництва між регіонами країн.

Угоди, статuti та протоколи між органами місцевого самоврядування можуть мати конкретні спрямування щодо прикордонного співробітництва.

Програми також є важливим інструментом співробітництва. Наприклад, на території Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Одеської, Чернівецької та Тернопільської областей діє програма CADSES, яка реалізується в рамках програми INTERREG.

Вищезгадані форми транскордонного співробітництва є засобами для залучення значних фінансових ресурсів в розвиток туристичної галузі на прикордонних територіях, як з боку сторін, так і з боку міжнародних організацій.

Особливість розвитку прикордонних територій полягає у їхній транзитній здатності, що вимагає специфічних підходів до розбудови інфраструктурних елементів. Передусім, необхідно збільшити пропускну здатність прикордонної інфраструктури, комунікацій та забезпечити можливості обслуговування значно більших потоків людей, товарів і вантажів. Розвиток прикордонної

інфраструктури надає нові імпульси розвитку цих територій і сприяє залученню іноземних інвестицій, а також створенню транспортних коридорів. Отже, розвиток прикордонного регіону в прямій залежності від стану його інфраструктури, яка включає в себе систему підсистем, служб, підприємств, допоміжних ланок і установ. Ці компоненти сприяють функціонуванню та розвитку прикордонних територій шляхом забезпечення переміщення матеріальних, людських і фінансових ресурсів, а також їхнього розподілу в економіці прикордоння.

Інфраструктура є основою та фундаментом для функціонування прикордонних областей, вона забезпечує їхню цілісність та стабільність. Високо розвинута прикордонна інфраструктура сприяє стійкому економічному та соціальному розвитку території, вирішенню прикордонних проблем, а також підтримці історичних і культурних зв'язків.

Серед областей України, що беруть участь у прикордонному співробітництві, особливо виділяються:

- Західні регіони Карпатського регіону, зокрема Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська та Чернівецька області.
- Партнери з восьми словацьких районів, зокрема Кошіце, Вранов, Прящів, Гуменне, Бардієво, Свидник, Міхаловце та Требішов.
- П'ять областей Угорщини: Саболч-Сатмар-Берег, Гайду-Бігар, Боршод-Абауй-Земплейн та Яс-Надькун-Сольнок.
- Регіони Польщі та Румунії.

Ці області виявляють активність у прикордонному співробітництві через наявну розвинуту прикордонну інфраструктуру, а також високий рівень ринкової орієнтації населення. Етнічний склад населення також сприяє спорідненості між мешканцями, які проживають вздовж чотирьох кордонів.

Важливою задачею для України є розвиток інфраструктури прикордонного регіону, зокрема транспортно-комунікаційної складової. Крім цього, необхідно поліпшити технічне та організаційне забезпечення митних та прикордонних установ, а також контрольних-регулюючих органів. Вирішення

цих технічних проблем сприятиме зниженню витрат на трансакції та створить додаткові передумови для розвитку прикордонного регіону. Це також стимулюватиме притягнення іноземних інвестицій, надаватиме додаткові можливості для власних капіталовкладень та, в певній мірі, запобігатиме відтоку капіталу за кордон.

Будівництво прикордонної інфраструктури є досить складним завданням. Існує багато класифікацій прикордонної інфраструктури для регіону. Однією з пропонованих класифікацій компонентів прикордонної інфраструктури є таблиця 1.5.

У ринкових умовах господарювання, владні управлінські структури та органи місцевого самоврядування мають завдання забезпечити мешканців прикордонних територій відчуття переваг від розвитку інфраструктури. Наукові дослідження підтверджують, що місцеві органи влади можуть взяти на себе відповідальність за поліпшення умов прикордонного співробітництва, його активізацію та розвиток.

Додаток А містить комплекс заходів щодо поліпшення умов функціонування та активізації розвитку прикордонної інфраструктури.

Розвиток прикордонної інфраструктури стає важливою галуззю соціально-економічного розвитку Карпатського регіону. У цілому, поліпшення інфраструктури, по-перше, сприяє повноцінному соціально-економічному розвитку регіонів, що прилягають до кордону, створює умови для розвитку експортно орієнтованих виробництв на основі місцевих ресурсів, інтегрує їх у динамічно розвиваючуся економіку. По-друге, це сприяє створенню доброзичливої атмосфери та взаємному зацікавленості у діловому співробітництві між прикордонними територіями, що забезпечує спокій та безпеку на кордоні та у суміжних регіонах та країнах.

Складові частини прикордонної інфраструктури

Назва складової	Складники інфраструктури	Приклади
Товарна	<ul style="list-style-type: none"> – система оптової та роздрібної торгівлі 	<ul style="list-style-type: none"> – прикордонні торгові комплекси; – ексклюзивні бутіки
Природна (екологічна)	<ul style="list-style-type: none"> – товарні біржі 	<ul style="list-style-type: none"> – прикордонні екологічні та природні – моніторингові системи
Трудова	<ul style="list-style-type: none"> – служба зайнятості; – контори працевлаштування і центри зайнятості 	<ul style="list-style-type: none"> – пункти тимчасового тримання нелегальних мігрантів; – мігрантські притулки
Фінансово-економічна	<ul style="list-style-type: none"> – банки та інші фінансово-кредитні установи і посередники; – фондові й валютні біржі 	<ul style="list-style-type: none"> – обмінники
Інформаційно-обслуговуюча	<ul style="list-style-type: none"> – інформаційно-консультативні фірми; маркетингові, аудиторські, податкові установи; – підприємницькі асоціації; – рекламні та лізингові агенції 	<ul style="list-style-type: none"> – митний та юридичний консалтинг; приміщення страхових агенцій і медпунктів; – міжнародний лізинг; автоматизоване робоче місце митника – (прикордонника)
Науково-дослідна	<ul style="list-style-type: none"> – інституції з вивчення ринкових проблем регіону; – статистичні установи 	<ul style="list-style-type: none"> – спеціальні навчальні заклади; – інформаційно-аналітичні центри
Державно-регулятивна	<ul style="list-style-type: none"> – бюро єврорегіонів та міжнародні організації; – законодавче забезпечення розвитку регіонів; – системи ліцензування та оподаткування; – судові та арбітражні органи 	<ul style="list-style-type: none"> – митна законодавча система; – законодавче регулювання процесу функціонування прикордонних територій; – контрольно-регламентуючі інститути
Транспортно-комунікаційна	<ul style="list-style-type: none"> – шляхи сполучення транспортних засобів; – комп'ютерна мережа – транспортного сполучення 	<ul style="list-style-type: none"> – вантажні пасажирські термінали; – мережа митних та прикордонних закладів;

		– комплекси із перевалки і зберігання товарів
Організаційно-технічна	– державні інспекції	– пункти пропуску через державний кордон (підрозділи митного контролю і митного оформлення); – служби прикордонного, санітарного, фітосанітарного, радіологічного, ветеринарного, екологічного контролю; – правоохоронні органи
Соціально-культурна (сервісна)	– фонди профспілок та ін. громадських організацій	– готелі та ресторани

Джерело [57]

Отже, розвиток транскордонної співпраці у сфері туризму є дуже перспективним. Цей напрямок діяльності сприятиме:

- Підвищенню іміджу прикордонних регіонів, розвитку їх інфраструктури та збільшенню зайнятості.
- Поліпшенню якості туристичних послуг для всіх туристів.
- Зміцненню безпосереднього партнерства між туристичними підприємствами та організаціями як прикордонних регіонів, так і країн.
- Підвищенню конкурентоспроможності туристичних продуктів шляхом розширення пропозиції, різноманітності видів туристичних продуктів та створення комплексних спільних туристичних транскордонних продуктів. Важливим є також вивчення та впровадження досвіду регулювання та стимулювання галузі в інших державах.
- Розширенню контактів з іноземними представництвами, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами.

Ці кроки сприятимуть покращенню туристичної інфраструктури, залученню більшого потоку туристів і сприянню економічному розвитку прикордонних

регіонів. Крім того, вони сприятимуть поглибленню співпраці між різними країнами і формуванню спільних туристичних продуктів, що стимулюватиме розвиток туризму в цих регіонах.

1.4. Чинники розвитку туризму в Закарпатській області

Закарпатська область розташована у південно-західній частині Українських Карпат та Придунайській низовині і є найкрайнішим південно-західним регіоном України. Вона межує з Львівською та Івано-Франківською областями на півночі і південному сході відповідно, а також з Польщею (протяжність кордону 33,4 км), Словаччиною (98,5 км), Угорщиною (130 км) та Румунією (205,4 км) на півночі, заході і півдні відповідно (рис. 1.5).

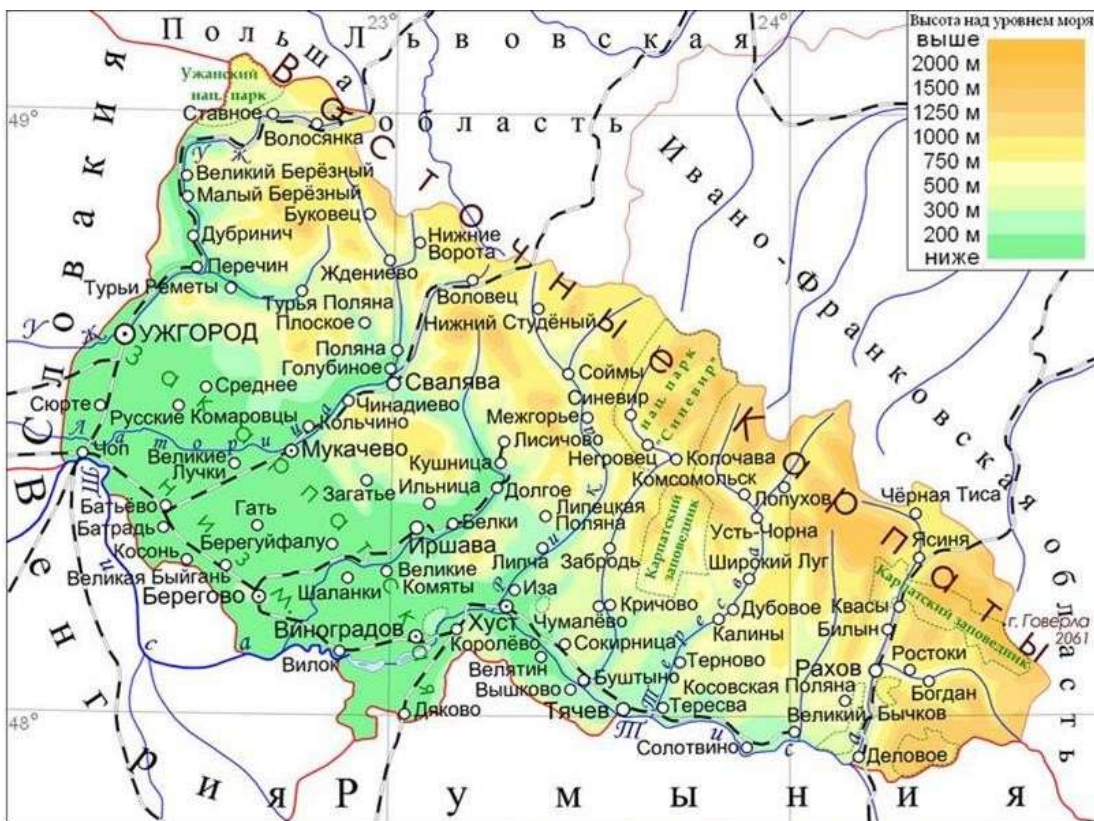

Рис. 1.5: Карта Закарпатської області.

Закарпатська область простягається на відстань 190 км від західної до східної точки області. Ширина з півночі на південь варіюється від 100 км (у місті Мукачево за меридіаном) до 50 км (у місті Рахів за меридіаном).

Географічне розташування Закарпаття має такі особливості:

- 1 Область знаходиться на окраїні України, у крайньому заході, і віддалена від столиці (приблизно 900 км з Ужгорода залізницею), промислових регіонів Придніпров'я, Харкова і Донбасу, а також від Чорноморських портів. Це може стати перевагою для розвитку екологічного туризму в цьому регіоні.
- 2 Закарпатська область займає центральне положення на Європейському субконтиненті. Згідно з однією з версій, географічний центр Європи знаходиться біля села Ділове у Рахівському районі.
- 3 Це єдина область в Україні, розташована за головними Карпатськими хребтами. Це призводить до її транспортної віддаленості від інших частин країни, зв'язок з якими можливий лише через перевалі. Деякі з найважливіших перевалів включають Ужоцький (889 м над рівнем моря), Верецький або Ворітський (839 м), Воловецький або Бескидський (1014 м), Торунський (930 м) разом з Вишківським (941 м) та Яблуницький або Татарський (931 м).
- 4 Закарпатська область розташована в межах двох великих фізико-географічних одиниць - Карпатської гірської (що охоплює 4/5 території) та Закарпатської низовинної. В той час як природні умови Закарпатської низовини (рельєф, клімат, ґрунтово-рослинний покрив і т.д.) сприяють її освоєнню людиною з господарської та сільськогосподарської точок зору, Карпати надають найкращі умови для розвитку високогірного освоєння, включаючи міжгірні котловини, річкові долини, пологі схили та частину низькогір'я.
- 5 Закарпаття має унікальне сусідське положення. Воно межує лише з Львівською областю (на відстані 85 км) та Івано-Франківською областю (180 км), і ця межа пролягає виключно по гірських хребтах. Одночасно область межує з чотирма країнами - Польщею (33 км), Словаччиною (98 км), Угорщиною (135 км) та Румунією (190 км). Це унікальне явище серед усіх прикордонних областей України.

Державний кордон проходить як через гірські хребти, так і через рівнинні території, включаючи велику частину річки Тиса та її притоки.

- 6 Відстані по авто- і залізничних шляхах з Ужгорода до столиць дев'яти європейських країн є коротшими, ніж відстані до Києва:
- до м. Київ - 788 км;
  - до м. Львів - 265 км;
  - до м. Івано-Франківськ - 295 км;
  - до м. Чернівці - 435 км;
  - до м. Кошице (Словаччина) - 97 км;
  - до м. Ніредьгаза (Угорщина) - 95 км;
  - до м. Сату Маре (Румунія) - 150 км;
  - до м. Жешув (Польща) - 315 км.
- 7 Область розташована на перетині української, угорської та румунської етнічних територій, які становлять відповідно 89%, 10,5% і 0,5% від загальної площі області.
- 8 Закарпаття розташована на найкоротших шляхах, які з'єднують Україну та країни колишнього СРСР, зокрема Росію, з рядом країн Центральної і Південно-Східної Європи, а також подальшими регіонами Західної та Південної Європи. Від карпатських перевалів до державного кордону проходять три залізниці (включаючи дві електрифіковані), чотири автомобільні шляхи, нафтопровід "Дружба", газопроводи "Братерство", "Союз" та "Західний Сибір – Західна Європа", продуктопровід Калуш – Тісауйварош, а також лінії електропередач енергосистеми "Мир" та ЛЕП "Вінниця – Альбертірша". Ці шляхи і сполучення використовуються для міжнародних зв'язків. Залізниця та автодорога у напрямку Кошице – Чоп – Хуст – Сігету-Мармаціей з'єднують Словаччину з Румунією і частково використовуються для транзитних перевезень [11].

Геополітичне та географічне розташування Закарпатської області є унікальним і може бути охарактеризоване з різних перспектив. Однак, головним аспектом є надзвичайна позиція, навіть у масштабах світової практики, яка зумовлена її прикордонним розташуванням з чотирма країнами Європи: Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією.

Закарпатська область є активним учасником Карпатського Єврорегіону - міжрегіонального об'єднання прикордонних регіонів України, Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії. У регіоні розвинута прикордонна інфраструктура, включаючи 17 пунктів пропуску: 7 залізничних, 6 міжнародних автомобільних, 1 міжнародний повітряний та 3 пункти спрощеного перетину.

Закарпаття поділене на 13 адміністративних районів, а також налічує 10 міст, включаючи 4 міста обласного значення - Ужгород, Берегове, Мукачеве та Хуст, а також 20 селищ міського типу та 579 сільських населених пунктів.

Територія Закарпатської області характеризується розміщенням двох тектонічних структур, що призводить до поділу на гірську і рівнинну частини. Карпатські гори займають майже 80% площі області, тоді як Закарпатська (Притисинська) низовина - лише 20% (див. рис.1.5).

У межах Закарпатської області розташована частина Українських Карпат, які входять до складу Карпатської гірської системи, що простягається на території шести європейських країн. Гори простягаються з північного заходу на південний схід, збільшуючи свою висоту та змінюючи свою природу. У північно-західній частині області зустрічаються типові середньовисотні гори з округлими вершинами, широкими хребтами та паралельними долинами. У південно-східній частині преобладають високогірні рельєфи з крутими схилами, гострими вершинами та глибокими проваллями. Це обумовлено тектонічною будовою, складом гірських порід та впливом четвертинного зледеніння на високогірну зону.

Карпати простягаються у вигляді ланцюгів хребтів та міжгірних долин. Хребти мають асиметричну форму: північно-східні схили круті, а південно-

західні - пологі. Середня висота хребтів коливається від 700 до 1500 метрів, і жодна з вершин не досягає снігової лінії.

У найвищій частині Українських Карпат розташоване центральне пасмо гір, яке складається з Полонинського хребта, масивів Свидовець і Чорногора. Полонинський хребет простягається від річки Уж та її притоки Уличка до річки Тересва. В цьому напрямку висота хребта змінюється від 1200 до 1500 метрів і вище. Хребет перетинають долини річок Латориця і Ріка, утворюючи окремі масиви, відомі як полонини, такі як Рівна, Боржава, Красна. На вирівненій поверхні полонин підносяться окремі конусоподібні вершини гір, з'єднані гострими гребенями. До найвищих вершин належать Рівна або Руна (1479 м), Стій (1677 м), Менчул (1501 м) та інші [3].

Територія Закарпаття має помірно-континентальний клімат з помірними зимами та теплими літами. Клімат сформувався під впливом сонячної радіації, циркуляції повітряних мас і рельєфу регіону. На рівнинних ділянках повітря протягом року прогрівається більше, ніж у горах. Середня температура в липні сягає +20 °С, а в січні -4 °С. Рівень амплітуди середньомісячних температур найбільший саме в рівнинній частині області. Також саме тут зафіксовано абсолютний максимум температури +41 °С в місті Берегове.

Закарпаття характеризується достатнім рівнем зволоженості. Найбільші кількості опадів (понад 1400 мм) спостерігаються в найвищій частині Карпатських гір на сході та північному сході області. Проте, у південно-західному напрямку (поблизу міст Чоп та Берегове) кількість опадів зменшується до 500-600 мм. Оподи переважно випадають влітку (понад 60%), особливо у червні, і в горах - у липні. Літні місяці супроводжуються зливами та грозами.

Сніговий покрив на гірській території області встановлюється в середині листопада і зникає в кінці березня або на початку квітня, з тривалістю до 110 днів (у Нижньому Студеному). На рівнині сніг лежить від кінця грудня або початку січня до початку березня в районі міста Берегове (51 день). У рівнинних районах часто бувають зими без стійкого снігового покриву [3].

Закарпаття має великий природно-рекреаційний та курортний потенціал. Регіон займає перше місце в Україні за кількістю та якістю лікувальних мінеральних вод. Незважаючи на це, в області відсутні родовища лікувальних грязей та озокериту. Закарпаття налічує 620 джерел мінеральних вод, з яких досліджено 360 джерел і родовищ, хімічний склад яких не поступається відомим водам Кавказу, Чехії та Франції. Їх лікувальні властивості згадуються в архівних документах середини ХУ століття.

У Закарпатті мінеральні води відрізняються чудовим смаком і використовуються як лікувально-столові вода в санаторно-курортних закладах. В наш час мережа санаторно-курортних та туристично-рекреаційних закладів налічує 113 суб'єктів, серед яких 17 санаторіїв, 19 санаторіїв-профілакторіїв, 72 туристичні бази, бази відпочинку, лікувально-оздоровчі комплекси та 5 пансіонатів (див. табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Мережа туристичних закладів Закарпатської області, 2019 р.

Рік	Кількість туристичних та санаторно-лікувальних закладів	у т. ч. оздоровчих	у т. ч. рекреаційних	у т. ч. туристичних
2015	392	24	123	245
2016	392	24	123	245
2017	443	18	146	279
2018	445	23	103	319
2019	511	23	126	362

Джерело: побудовано автором за [55]

Санаторії Свалявського району, такі як "Сонячне Закарпаття", "Поляна", "Квітка Полонини", мають найбільшу популярність. Також популярними є санаторії "Карпати" і "Синяк" у Мукачівському районі, "Шаян" у Хустському районі, "Гірська Тиса" у Рухівському районі та "Верховина" у Міжгірському районі.

Для лікування алергологічних захворювань легенів, зокрема бронхіальної астми, застосовується мікроклімат соляних шахт у Солотвині Тячівського району.

Найбільшим природним багатством області є ліси, які займають більше половини її території. У закарпатських лісах переважають твердолистяні породи (62,2%) і хвойні породи (29,9%).

У області знаходиться 415 територій і об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 75,8 тисяч гектарів, включаючи природний національний парк "Синевир".

На території Закарпатської області діє один ботанічний сад, який має статус загальнодержавного - ботанічний сад Ужгородського національного університету.

На території досліджуваної області 340 пам'яток природи, 21 пам'ятка садово-паркового мистецтва, 3 заповідні урочища [55]. В області діють 3 музеї з 6 філіалами і відділами. Закарпатський музей народної архітектури і побуту відкрито в Ужгороді у 1970 р. на схилах Замкової гори. В ньому представлені споруди всіх районів області, характерні для українських, румунських і угорських поселень Закарпаття. Будівлі побутового і господарського призначення з хатнім начинням, предметами повсякденного вжитку, знаряддями праці репрезентують матеріальну і духовну культуру населення Закарпаття на історичному відрізку від XVII ст. по 40-і рр. XX ст. Цікаві для відвідування Ужгородський, Мукачівський, Чинадівський замки, руїни Невицького Виноградівського, Королівського та Хустського замків, незабутнє враження справляє палац графів Шенборнів [55].

Загалом у Закарпатській області налічується 1817 історико-культурних пам'яток, які включають пам'ятники історії, культури та мистецтва. З них 496 є археологічними, 1 273 - історичними, а 48 - мистецькими. У містах області розташовані різноманітні театри, такі як український музично-драматичний театр та театр ляльок у Ужгороді, обласний російський драматичний театр у Мукачеві та угорський театр у Береговому. Також є центри розваг, зокрема

цирк "Яцко" та "Дружба" у Зарічевому, Хусті, Мукачеві, Ужгороді. В області також розташовані культурно-історичні музеї, такі як Закарпатський музей архітектури і побуту, Краєзнавчий музей, розташований у замку у місті Ужгороді, та Зоологічний музей.

Закарпатська область володіє значною кількістю пам'ятників дерев'яної народної архітектури з XVII-XIX століть. Тут можна знайти багато адміністративних, культових і житлових кам'яних споруд з VII-VIII століть. На території Закарпаття збереглися 118 дерев'яних церков, які були побудовані протягом останніх п'яти століть. У області налічується понад 700 пам'яток історії та культури, включаючи понад 100 пам'яток архітектури. Ці архітектурні пам'ятки представляють різні стилі європейської архітектури і охоплюють період понад 1000 років [3].

Одним з основних викликів у розвитку туризму в Закарпатському регіоні є незадовільний стан доріг, який не повністю задовольняє потреби туристів і спричиняє негативні відгуки. Проблему пересування також не вирішує існуюча вузькоколійна залізниця на території Закарпаття, оскільки її інфраструктура не отримувала достатнього оновлення протягом останніх 20 років через недостатнє фінансування. З позитивних моментів варто відзначити, що останнім часом будується мережа велосипедних доріг, які відповідають європейським стандартам, з належними переходами, знаками та розміткою [39].

Для збільшення кількості туристів, які обирають відпочинок на курортах Закарпаття та щороку приїжджають сюди для відпочинку, лікування та отримання нових вражень, необхідно створити комфортні умови для транспортування до місця призначення. Це завдання, яке стоїть перед не лише місцевими владними органами, а й національним рівнем.

Підводячи підсумок, можна стверджувати, що Закарпатська область має унікальні передумови для розвитку туристичної діяльності, зокрема:

- Географічні переваги: область має вигідне географічне положення, що ставить її в ролі воріт України до Західної Європи. Це створює сприятливі

умови для швидкої інтеграції в європейські структури. Закарпаття також є єдиним регіоном України, що межує з чотирма країнами Центральної Європи. Біля села Ділове Рахівського району розташований пам'ятний знак "Центр Європи".

- **Історичне багатство:** Закарпаття має унікальну культуру господарювання, збережені традиції та навички місцевого населення. Це в поєднанні з близькістю до країн Західної Європи створює передумови для швидкої адаптації до ринкових умов господарювання.
- **Економічні переваги:** досягнуті позитивні структурні зміни є вагомим передумовою для поступового економічного зростання регіону.
- **Транспортна інфраструктура:** Закарпаття має розвинуту мережу автомобільних доріг та залізниць, що враховує зручне географічне положення. Це може приносити реальні переваги області у сфері туризму.
- **Природні багатства:** Закарпатська область має унікальні природні ресурси, такі як мінеральні води, ліси, значні запаси підземних і поверхневих вод, а також інші корисні копалини індустріального значення. Регіон також відзначається різноманітними ландшафтно-кліматичними зонами. На Закарпатті знаходиться найвища вершина Українських Карпат - гора Говерла (2061 м), Тиса - одна з найбільших річок Європи, а недалеко від міста Хуст знаходиться єдина в Україні Долина нарцисів. Крім того, на висоті 989 м розташоване високогірне озеро Синевир.
- **Рекреаційний потенціал:** Закарпаття є потужним природним рекреаційним центром, здатним забезпечувати санаторно-курортне лікування та оздоровлення людей. Цей регіон має великий потенціал для розвитку рекреаційної галузі, яка може стати однією з провідних сфер економіки області.
- **Екологічна чистота:** Закарпаття відрізняється низьким рівнем антропогенного забруднення довкілля. Карпати виконують виняткову екологічну роль на континенті, сприяючи створенню позитивного іміджу області як екологічно чистого регіону.

Враховуючи ці фактори, Закарпаття має унікальні природні умови для розвитку туризму та приваблення відвідувачів, які цінують природу, рекреаційні можливості та екологічну чистоту.

1.5. Аналіз сучасного стану розвитку туризму в області

Туристична галузь стає все важливішою для економічного та соціального розвитку Закарпатської області, а також для її інтеграції в світову туристичну індустрію. Розвиток в'їзного та внутрішнього туризму є пріоритетним напрямом, який сприяє покращанню якості життя мешканців області, створенню нових робочих місць, збільшенню валютних запасів країни та підвищенню її авторитету на міжнародній арені.

Однак наявний туристичний потенціал області ще не використовується повністю, переважно через інфраструктурні проблеми, що виникають в регіоні.

За даними управління туризму та курортів департаменту економічного розвитку і торгівлі обласної державної адміністрації, в області нараховується 511 оздоровчих, рекреаційних та туристичних об'єктів, з яких 23 - оздоровчі, 126 - рекреаційні та 362 - туристичні. У рекреаційній галузі важливе місце посідають колективні засоби розміщення, які поділяються на готелі та аналогічні заклади, а також спеціалізовані засоби розміщення [5]. Аналіз колективних засобів розміщення, таких як готелі, подібні заклади та спеціалізовані заклади, свідчить про поступове зменшення їх кількості, що пояснюється моральним старінням та закриттям нерентабельних засобів розміщення (див.табл. 1.7, Додаток В).

Аналіз колективних засобів розміщення в Закарпатській області протягом
2016–2019 рр.

Рік	Кількість колективних засобів розміщення, одиниць			Кількість місць, одиниць			Кількість розміщених, осіб		
	Усього	у тому числі в:		Усього	у тому числі в:		Усього	у тому числі в:	
		готелях	спеціалізованих засобів розміщення		готелях	спеціалізованих засобів розміщення		готелях	спеціалізованих засобів розміщення
2016	287	229	58	17929	10160	7769	220644	142466	78178
2017	268	213	55	16930	9473	7464	230000	166470	63530
2018	256	211	45	15865	10658	5207	269250	204350	64900
2019	250	208	42	15310	10160	5141	313082	237900	75182

Джерело: [5]

На основі досліджень Н. Богдана, Н.М. та А. Рябева було встановлено, що до 2013 року всі показники функціонування колективних засобів розміщування демонстрували тенденцію до зменшення.

Проте, 2013 рік виявився переломним, оскільки кількість готелів та аналогічних закладів розміщування зросла на 51%, а їхня місткість - на 58,4%. Починаючи з 2014 року, деякі показники експлуатаційної активності змінили напрямок росту на зменшення. Це свідчить про те, що в період 2013-2016 років відбувалося укрупнення закладів розміщення, а зменшення показників в наступні роки було пов'язане з економіко-політичною та фінансовою нестабільністю в країні.

У 2019 році на території Закарпаття функціонувало 54 підприємства готельного господарства (юридичні особи), серед яких було 42 готелі та аналогічні заклади розміщування, 10 закладів розміщування на період відпустки та тимчасового проживання (будинки, пансіонати, бази відпочинку, хостели, туристські бази, гірські притулки) та 2 інших заклади розміщування. Найбільша кількість закладів розміщення розташована у місті Ужгород (29,6%), Свалявському районі (11,1%), Міжгірському районі (9,3%), місті

Мукачево та Ужгородському районі (по 7,4%), а також у Мукачівському, Рахівському і Тячівському районах (по 5,6%) [14].

Кількість людей, які проживають у цих закладах, не зменшується, а навпаки, зростає [22]. Дослідження показників розміщення дозволяє зробити висновок, що в області одночасно можна помістити приблизно 26 000 осіб, а також існують 600 сільських садиб, готових прийняти гостей.

Особливу увагу слід приділяти тому, щоб заклади туристичної галузі надавали необхідні послуги з оздоровлення та відпочинку для дітей у літній період (табл. 2.3). Згідно з даними таблиці 2.3, спостерігається зменшення кількості закладів оздоровлення та відпочинку для дітей, а також кількості відпочиваючих, які скористалися цими послугами. Це свідчить про недостатню якість обслуговування та комфорту в готельному секторі для молоді.

У 2016 році функціонували лише 136 закладів оздоровлення та відпочинку, що на 2,5 рази менше, ніж у 2015 році. Це призвело до значного зменшення кількості людей, які перебували у цих закладах. Проте у 2019 році кількість дитячих закладів оздоровлення та відпочинку збільшилася порівняно з 2018 роком. Незважаючи на це, місткість та чисельність дітей, які користувалися цими закладами, не зазнали істотних змін.

Таблиця 1.8

Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку в Закарпатській області
протягом 2015–2019 рр.

Роки	Кількість закладів, одиниць		У них місць, одиниць		Кількість дітей, які знаходилися у закладах, осіб	
	усього	у тому числі заклади оздоровлення	усього	у тому числі заклади оздоровлення	усього	у тому числі заклади оздоровлення
2015	333	15	4264	1581	45175	3130
2016	136	10	3158	1208	22239	2695
2017	175	10	2731	1205	27929	3329
2018	145	12	2982	1482	25811	4842
2019	196	10	2760	1109	26906	3218

Джерело: [14]

Туристично-інформаційні центри є важливим елементом покращення туристичної інфраструктури. На сьогоднішній день у Закарпатській області функціонує п'ятнадцять таких центрів. Протягом 2019 року було відкрито п'ять нових туристично-інформаційних центрів у місті Ужгород, селі Пийтерфолво Виноградівського району, селі Ділове Рахівського району, селі Гукливий Воловецького району та селі Яноші Берегівського району. Вважаю, що покращення інформаційного забезпечення про туристичний продукт регіону є одним з найважливіших та найбільш ефективних заходів для привернення іноземних туристів. Одна з найбільших проблем полягає у тому, що потенціал туристичного відпочинку регіону мало відомий за кордоном. Аналізуючи динаміку туристичних потоків, можна зазначити, що вона має неоднорідний характер, що зумовлено політично-економічними подіями та епідеміологічною ситуацією в країні. Найбільше кількість гостей, які відвідали регіон і зупинилися на базах відпочинку, було зафіксовано у 2019 році (див. табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Динаміка туристичних потоків в Закарпатській області у 2011-2020 роках,
осіб

Роки	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України, всього	Іноземні туристи	Туристи- громадяни України, які вийжджали за кордон	Внутрішні туристи
2011	21773	722	10806	10245
2012	20180	733	11792	7655
2013	19892	515	12963	6414
2014	11625	6	9815	1804
2015	10656	13	7594	3049
2016	11601	68	7939	3594
2017	14652	102	10534	4016
2018	25348	183	18907	6258
2019	28044	114	19962	7968
2020	14669	-	12156	2513

Джерело: [14]

Протягом останніх років в Закарпатській області було обслужено загалом 244 127 туристів, з найбільшою кількістю в 2019 році - 28 044. Це є найвищою

цифрою з 2011 року. Проте, з того часу туристичні потоки в області почали зменшуватись з кожним роком. Це пояснюється доступністю відпочинку за кордоном, високими вимогами туристів до комфорту проживання, обслуговування, включаючи медичне обслуговування, транспорт, стан доріг та інші фактори. Якість наданих послуг не відповідає їх вартості, і ціни є завищеними. Туристичні підприємства різних типів не можуть конкурувати з зарубіжними курортами. Це впливає на динаміку туристичних потоків.

Рис.1.6. Динаміка туристичних потоків Закарпатської області за 2010–2020 рр.

Джерело: [15]

Динаміка в'їзного туризму в Україну значно залежить від політичних обставин, стабільності чи нестабільності ситуації в країні, а також від воєнних дій. Така залежність також відчувається в Закарпатській області. Починаючи з 2010 року, спостерігається зниження туристичного потоку, яке набуло певної стабільності у 2017-2018 роках. Максимальна кількість іноземних туристів (8 425 осіб) була зафіксована у 2010 році, а в 2014 році їх кількість становила лише шість осіб, що на 509 осіб менше, ніж у 2013 році. Зниження в 2013-2015 роках пов'язане з воєнними діями на Сході країни, які відлякують іноземних туристів. Що стосується виїзних туристів, то 2019 рік був одним з найбільш успішних. У цей період найбільша кількість українців виїхала за кордон. Однією з причин зростання виїзду туристів є економічні труднощі в Україні,

відсутність робочих місць з високою оплатою, що призводить до міграції у пошуках роботи [14]. На внутрішньому ринку спостерігається спад туристичного потоку, що почалося з 2009 року.

У 2011 році спостерігається найвище значення динаміки внутрішнього туризму - 39 254 туристи. В останні роки найбільша кількість внутрішніх туристів була зафіксована у 2019 році. Таким чином, можна зробити висновок, що протягом останніх десяти років динаміка в'їзного та внутрішнього туризму в Закарпатській області значно зменшилася. Основна частина подорожей до регіону здійснюється з метою екологічного туризму, а доля кавового, винного та сирного туризму становить 10%, а історичного та демонологічного - по 5%. Для Закарпаття з його природними особливостями екологічно-туристична діяльність є пріоритетною.

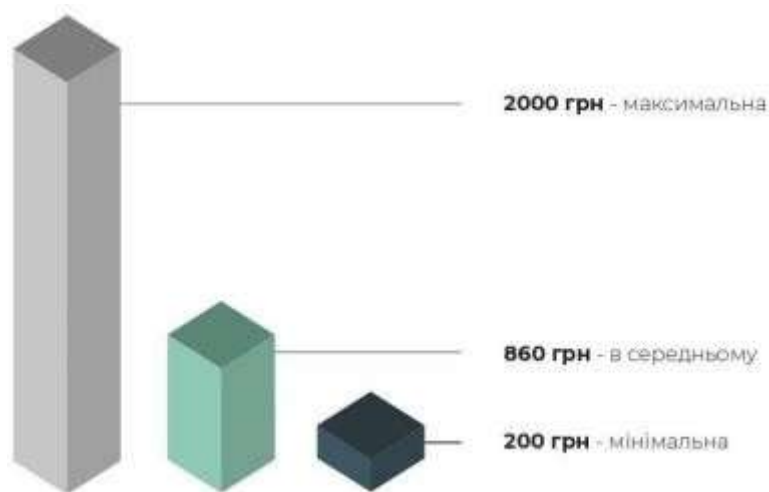

Рис.1.7. Середній чек туриста, дослідження департаменту економічного розвитку і торгівлі, 2019 рік. Джерело: [44]

Ця інформація підтверджує, що в основному на території Закарпатської області перебувають внутрішні туристи, які характеризуються невисоким середнім чеком. У порівнянні з іншими регіонами України, у 2019 році Закарпаття посідало 17-е місце за кількістю реалізованих туристичних путівок і 12-е місце за доходом від надання туристичних послуг. Внутрішній туризм в Закарпатській області переважно представлений туристами зі Львова та інших

сусідніх регіонів, але це в основному екскурсанти. Що стосується повноцінних туристів, то вони прибувають з таких міст, як Київ, Одеса, Харків, а також з центральної України, зокрема з Дніпра. Проте не всі центральні регіони мають зручне сполучення з Закарпаттям. Одночасно, що стосується закордонних туристів, офіційна статистика вказує на присутність угорців, румунів та словаків, але серед найбільш активних туристів залізом займають білоруси, а німці потрапляють до десятки найбільш представлених груп. Крім того, цікавою є присутність туристів з Балканських країн.

Найпопулярнішою метою туристично-екскурсійних подорожей в Закарпатській області залишається дозвілля і відпочинок, у 2019 році цими цілями керувалося 28 044 особи. Що стосується туризму в Україні загалом, то найбільше вітчизняних туристів обирали туристичні напрямки до Туреччини, Єгипту, Об'єднаних Арабських Еміратів, Греції, Болгарії, Іспанії, Італії, Кіпру, Чорногорії, Угорщини та Чехії.

У 2019 році до місцевих бюджетів Закарпатської області було сплачено 8 560,1 тис. грн. у формі туристичного збору, що становить 2,3 рази більше, ніж у попередньому році. Найбільші суми туристичного збору у 2019 році були сплачені до бюджетів об'єднаних територіальних громад села Поляна (Свалявський район) - 2 049,4 тис. грн., міста Ужгород - 1 376,9 тис. грн., Берегівського району - 953,5 тис. грн., Міжгірського - 604,3 тис. грн., Ужгородського району - 569,2 тис. грн., міста Мукачево - 490,5 тис. грн., Хустського району - 344,9 тис. грн., міста Берегове - 334,6 тис. грн., Воловецького - 294,0 тис. грн., Перечинського району - 278,8 тис. грн., Виноградівського району - 273,9 тис. грн. та Рахівського - 195,9 тис. грн.

Підбиваючи підсумки, можна зробити висновок, що перспективи розвитку туризму в Закарпатській області відносяться до найкращих в Україні. Регіон має розвинену туристичну інфраструктуру і займає вигідне географічне положення, що сприяє його туристичній привабливості.

1.6. Географія туризму в Закарпатській області

У регіоні розвинуті різноманітні форми рекреаційної діяльності, що забезпечують можливості для відпочинку та туризму протягом усього року. Гірські райони особливо популярні для таких видів туризму, як пішохідний, повітряний, лижний, велотуризм, пригодницький, ягідний, спелеологічний та екстремальний туризм. Гори є ідеальним місцем для розвитку цих видів туризму. До гірських районів Закарпаття належать Міжгірський, Рахівський, Воловецький, Великоберезнянський, Перечинський та частково Свалявський. Такі види туризму, як релігійний, гастрономічний, етнічний, весільний, винний та археологічний, є характерними для районів з багатою історичною спадщиною, зокрема Мукачівського, Ужгородського, Хустського та інших.

Агротуризм найпоширеніший у Берегівському та Виноградівському районах, де природні умови найсприятливіші для сільськогосподарської діяльності. Діловий туризм характерний для міст Мукачева та Ужгорода, які є великими центрами регіону.

У межах Закарпаття можна виділити чотири рекреаційні регіони, які відрізняються за спеціалізацією у наданні рекреаційних послуг, структурою рекреаційних ресурсів та напрямками їх використання.

Перший регіон - Північний регіон - та Четвертий регіон - Південно-східний регіон - мають унікальні сакральні пам'ятки XVII-XVIII століть та значну кількість бальнеологічних курортів. У Центрально-Східному регіоні, який є третім регіоном, також поширені родовища мінеральних вод. Тут знаходиться найбільша кількість бальнеологічних курортів.

Другий регіон - Західний регіон - характеризується наявністю археологічних пам'яток VI-IV століть до н.е. та старовинних замків, що датуються XIV-XIX століттями. Саме в цьому регіоні збереглися археологічні пам'ятки, такі як кургани та городища VI-IV століть до н.е., а також старовинні замки з періоду XIV-XIX. століть.

У межах Закарпаття можна виокремити чотири рекреаційні регіони, які відрізняються за спеціалізацією надання рекреаційних послуг, структурою

рекреаційних ресурсів та напрямками їх використання. Ці регіони називаються Північним (I), Західним (II), Центрально-Східним (III) та Південно-Східним (IV) регіонами. регіони (рис.1.8)

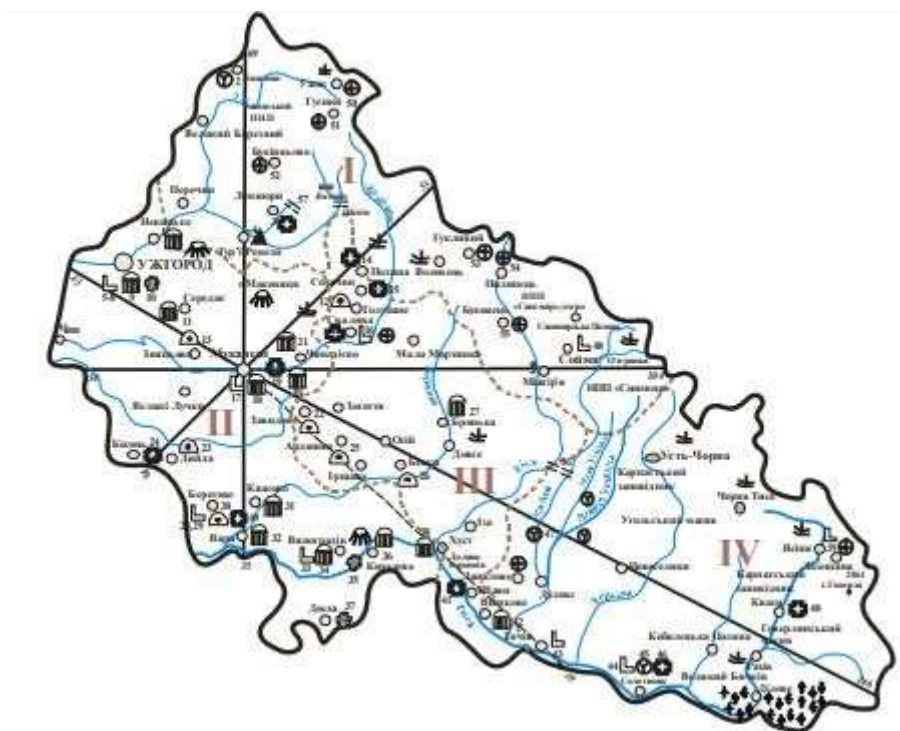

Рис.1.8. Геопросторове розміщення туристичних ресурсів Закарпаття

В Північному та Центрально-Східному регіонах (I та IV) розташовані унікальні сакральні пам'ятки XVII-XVIII століть, а також значна кількість бальнеологічних курортів. Центрально-Східний регіон також відомий поширенням родовищ мінеральних вод. Найбільша кількість бальнеологічних курортів зосереджена саме в цьому регіоні.

Західний регіон (II) характеризується наявністю археологічних пам'яток VI-IV століть до нашої ери та старовинних замків, що належать до періоду XIV-XIX століть. Тут можна знайти різноманітні археологічні об'єкти, такі як кургани та городища VI-IV століть до нашої ери, а також старовинні замки, що мають давню історію з XIV по XIX століття.

У Південно-Східному регіоні (III) особливою особливістю є наявність захоплюючих спелеоресурсів, тобто печер. Крім того, у всіх регіонах Закарпаття знаходяться унікальні природно-заповідні об'єкти, які привертають

увагу туристів. Серед них можна виділити Синевирське озеро, Долину нарцисів, Карпатський біосферний заповідник, Ужанський національний природний парк, а також ботанічні заказники "Чорна гора" та "Юлівська гора". На основі рекреаційних ресурсів в регіоні виділяють чотири туристично-рекреаційні зони (таблиця 1.10), кожна з яких має свої найбільш привабливі об'єкти для відвідувачів.

Таблиця 1.10

Рекреаційно-туристичні ресурси Закарпатської області

Регіон	Найатраактивніші туристичні об'єкти
I. Північний Атрактивні природні ресурси, унікальні сакральні пам'ятки XVIII-XVIII століття	Печера Княгиня на території НПП "Ужанський", Ужоцька дерев'яна церква св. Михайла 1745 р., Церква св. Анни 1791 р. у с. Буківцьово.
II. Західний Атрактивні історико-археологічні ресурси, бальнеологічні ресурси	Замок "Паланок" у Мукачево, палац Чинадієвський, Ужгородський замки, фортеці, термальні джерела Берегове
III. Центральньо-Східний Бальнеологічні ресурси, археологічні пам'ятки	Мінеральні води бальнеологічних курортів Поляна, Солочин, Шаян, озеро Синевир, Тербле-Рікська ГЕС, Арданівське городище.
IV. Південно-Східний Атрактивні природні ресурси, бальнеологічні ресурси, спелеоресурси	Карпатський біосферний заповідник, печери Перлинна, Білих стін, Чурь, солотвинські соляні шахти та карстові соляні озера

Серед найбільш відвідуваних зон рекреаційного туризму в Закарпатській області можна відзначити Синяк, Поляну, Голубине, Неліпино, Шаян, Сіль, Нижнє Ужгород, Карпати, Виноградово, Кваси, Сойми. Для любителів активного відпочинку взимку найкращим варіантом є гірськолижний спорт, який доступний у таких гірськолижних зонах як Драгобрат, Подобовець, Ізки, Синяк, Пилипець, Воловець та інші.

Серед найбільш відвідуваних туристичних об'єктів у Закарпатській області варто зазначити озеро Синевир та гору Говерлу. Що стосується сезонності, то Ужгород та Хуст активно відвідуються туристами. Також на популярність можуть впливати різноманітні фестивалі, наприклад, найбільший фестиваль

на Закарпатті - "Гуцульська бриндзя", що традиційно проводиться у вересні та збирає найбільше туристів. З точки зору місць з найбільшою концентрацією туристів, особливо популярними стають Рахів та Міжгірський район, де проводяться фестивалі "На Синевир трембіти кличуть" та "Угочанська лоза" у Виноградіві.

Серед найпопулярніших міст Закарпатської області варто відзначити Ужгород, Мукачево (див. рис.1.9), а також Сваляву, Берегове та Виноградів.

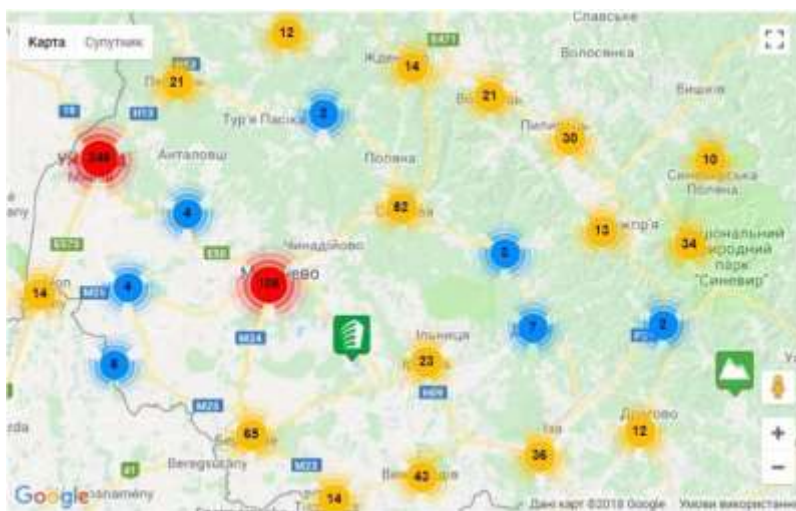

Рис.1.9 карта Закарпатської області за поділом частоти відвідувань туристами. Джерело: інтернет портал ua.igotoworld.com.ua

Ужгород, розташований у передгір'ї Карпат, є найменшим обласним центром України. Місто славиться своєю захоплюючою історією, яка почалася багато століть тому на Замковій горі, де нині височіє величний Ужгородський замок. Початкова назва міста, "Унгвар" (Ungvár) угорською мовою, і досі часто використовується місцевими жителями. Ужгород згадувався вже у 1154 році Аль-Ідрісі, тоді він був найвіддаленішим куточком Давньоруської держави. Більш як тисячу років тут володарювали угорські та австро-німецькі аристократи, чеські капіталісти. Ужгород переживав епоху Угорщини, Австро-Угорщини, Чехословаччини та УРСР.

Мукачево, крім відомих курортів і термальних вод, має також цікаві визначні пам'ятки, храми та замки, серед яких Мукачівський жіночий православний монастир, Домбокський жіночий та Ракошинський чоловічий православні монастирі, замок "Паланок", дегустаційний підвал "Кельтський двір під Ловачкою", що простягається на 45 метрів у підніжжі гори Ловачка. Ужгород, столиця Закарпаття, вражає своєю архітектурою, панорамними видами та визначними місцями. Серед найвидатніших можна відзначити кам'яний пішохідний міст, Невицький замок, Ужгородський замок, дендропарк Лаудона, Закарпатський краєзнавчий музей, художній музей Й. Бокшая, міська ратуша, торговий центр Ужгороду - Корзо (в перекладі з італійського "вулиця для прогулянок") та ще багато інших.

Рис.1.10 Туристична мапа Закарпатської області Джерело: матеріали з інтернет ресурсу www.zaktour.gov.ua

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Висновки:

1. Науково-теоретичні засади дослідження розвитку туризму в Закарпатській області дозволяють зрозуміти вплив туризму на соціально-економічний розвиток регіону. Туризм виступає потужним каталізатором розвитку, створюючи нові робочі місця, збільшуючи доходи та підтримуючи місцеву інфраструктуру.
2. Розвиток регіонального туризму у Закарпатській області має свої передумови, серед яких унікальне прикордонне розташування та багатство природних та культурних ресурсів. Важливо використовувати ці передумови для залучення туристів та стимулювання розвитку суміжних галузей економіки.
3. Прикордонні регіони мають свої особливості у розвитку туризму, оскільки вони можуть привертати туристів зі сусідніх країн. Закарпатська область, знаходячись у прикордонній зоні з Європейським Союзом, має можливості для залучення туристів з цих країн і сприяння транскордонному співробітництву.
4. Чинники розвитку туризму в Закарпатській області включають природні та культурні ресурси, історичне спадщина, традиції та культуру місцевих жителів. Ці чинники варто використовувати для розбудови туристичного потенціалу області та привертання більшої кількості туристів.
5. Аналіз сучасного стану розвитку туризму в області показує наявність позитивних тенденцій, таких як зростання кількості туристів та розвиток готельно-ресторанного бізнесу. Однак, присутні й проблеми, такі як відсутність належного фінансування та недостатня розвиненість транспортної та інфраструктурної систем.
6. Географія туризму в Закарпатській області розмаїта та включає природні пам'ятки, гірські курорти, історичні міста та села. Це створює унікальні можливості для розвитку різноманітних видів туризму, включаючи екологічний, культурний, гірський та винний.

7. Закарпатська область має потенціал для розвитку туризму, проте для досягнення успіху потрібна систематична робота залучених сторін, партнерство з громадськими організаціями та бізнесом, а також розробка та реалізація стратегії розвитку туризму з урахуванням сучасних тенденцій та потреб ринку.
8. Важливо проводити моніторинг та оцінку результатів розвитку туризму в області, щоб виявляти успіхи та проблеми, вносити необхідні корективи у стратегію та планування. Це допоможе забезпечити ефективне використання ресурсів та досягнення поставлених цілей.

РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА ЗАКАРПАТТІ

2.1. Проблеми розвитку туризму на Закарпатті

Для прикордонних областей, включаючи Закарпатську область, яка багата на туристичні та рекреаційні ресурси, характерним є високий обсяг туризму. Проте, на сьогоднішній день, проблема соціального впливу туризму набуває вирішального значення. Існують три основні причини, які спонукають до розвитку туризму і рекреації:

- Економічні причини, оскільки туризм сприяє стабільному економічному зростанню.
- Соціальні причини, оскільки туризм сприяє відновленню фізичного та духовного здоров'я людей, збереженню історичної спадщини, розвитку і взаєморозумінню між культурами, створенню нових робочих місць та поліпшенню якості життя населення.
- Екологічні причини, оскільки туризм сприяє збереженню природного середовища.

Варто зазначити, що багато країн спочатку акцентували свою увагу переважно на економічних цілях при розвитку туризму і рекреації, але на сьогодні все більше уваги приділяється соціальним і екологічним аспектам.

При плануванні стратегії розвитку туризму на Закарпатті важливо враховувати концепцію сталого розвитку, оскільки людство є частиною природи і залежить від її ресурсів. Це передбачає розумне використання та збереження природних ресурсів. Стале розв'язання туризму означає управління всіма видами ресурсів з метою задоволення економічних, соціальних і естетичних потреб, збереження культурної цілісності, основних екологічних процесів, біорізноманітності та систем життєзабезпечення [17]. Розвиток туризму в Закарпатській області повинен сприяти місцевій економіці, раціональному та відповідальному використанню природних ресурсів та приносити користь місцевому населенню шляхом створення стабільних робочих місць та розвитку місцевих

ремесел і народних промислів. Органи державної влади на національному та регіональному рівнях та туристичні організації мають бути ключовими зацікавленими сторонами у забезпеченні сталого розвитку туризму. Держава повинна встановлювати межі та умови розвитку туризму за допомогою інструментів контролю та податкової політики.

Завдання, спрямовані на вирішення проблем туризму та забезпечення сталого розвитку Закарпаття, включають наступні аспекти:

- Забезпечення рівноваги між економічними, екологічними та соціальними факторами розвитку. Це означає розробку стратегій, які б враховували економічні переваги туризму, захист природних ресурсів та забезпечення соціального благополуччя місцевого населення.
- Досягнення балансу між інтересами туристів і місцевого населення. Важливо забезпечити взаємовигідність для обох сторін, уникати негативних соціокультурних впливів туризму на місцеву спільноту та зберігати її унікальність.
- Справедливий розподіл доходів від туризму між всіма членами місцевого співтовариства. Це передбачає залучення всіх верств населення до економічних переваг туристичної галузі, включаючи найбільш вразливі групи, такі як діти, пенсіонери, інваліди та інші.
- Пошук свого місця в міжрегіональному і міжнародному поділі праці та розробка шляхів сталого розвитку. Закарпаттю необхідно виявити свої конкурентні переваги і залучити інвестиції, щоб розширити можливості для розвитку туризму та забезпечити стале економічне зростання регіону.

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку особливо важливо враховувати ці завдання для забезпечення сталого та збалансованого розвитку туризму в Закарпатті.

Однак, наразі наявний потенціал туризму в Закарпатті не використовується повністю через відсутність ефективної державної політики розвитку туризму, адаптованої до ринкових умов. Економічна неефективність сектора туризму

створює низку проблем в цій галузі. На сьогоднішній день основними проблемами туризму в Закарпатті є:

- Недостатня комунікаційна доступність територій, які мають потенціал для розвитку туризму (незадовільний стан доріг, відсутність електрифікації та телефонного зв'язку).
- Відсутність достатньої кількості кваліфікованих кадрів та спеціалізованих закладів освіти для їх підготовки.
- Недостатньо розвинена сервісна та туристична інфраструктура на території.
- Відсутність законодавчого механізму для реєстрації селянських господарств, що надають послуги у сфері сільського зеленого туризму.

Великий потенціал розвитку є в молодіжному та сімейному туризмі, таких як спортивний, екологічний, пригодницький, релігійний, конференц-туризм, тематичний та індивідуальний пізнавальний туризм. Закарпаття визнано найбільш перспективною рекреаційною зоною (курортом) Європи, з можливістю обслуговування туристів протягом усього року, проте цей потенціал використовується недостатньо.

Туризм у Закарпатті відіграє особливу роль, оскільки поєднує сучасну інфраструктуру з унікальними історичними та культурними аспектами. Закарпаття має всі необхідні умови для розвитку сучасної туристичної індустрії. У світі туризм є однією з найбільш інтенсивних та стабільних галузей світового господарства, і його значення для зміцнення матеріально-технічної бази та розширення інфраструктури акцентується в усіх розвинених країнах.

Один із ключових заходів для розвитку туристично-рекреаційного комплексу - будівництво гірськолижних курортів, що дозволить збільшити дохід бюджету та надати робочі місця мешканцям гірських районів.

Сільський зелений туризм - це форма відпочинку у сільській місцевості, де відвідувачі можуть скористатися природним, матеріальним та культурним потенціалом регіону. Він включає не лише проживання та харчування, а й

надає різноманітні додаткові послуги, такі як кінні та велосипедні прогулянки, природні подорожі, участь у народних обрядах та святкуваннях, маршрути у національних і ландшафтних парках, збирання ягід і грибів, риболовля та полювання.

Санаторії гірських районів Закарпаття є надзвичайно популярними серед туристів. У Рахівському районі це "Гірська Тиса", у Міжгірському - "Верховина", на передгір'ях і в низинних районах Свалявського району - "Сонячне Закарпаття", "Поляна" і "Квітка Полонини", у Мукачівському районі - "Карпати", у Хустському районі - "Шаян" і "Синяк". Інфраструктура, пов'язана з туристично-рекреаційною галуззю, також швидко розвивається [42].

Проблема розвитку сільського туризму в Закарпатській області набула особливої актуальності в останні роки. Організація відпочинку в сільській місцевості має значний позитивний вплив на економіку та екологію регіону. Це досягається завдяки використанню наявного приватного житлового фонду, розширенню сфери зайнятості сільського населення та можливості реалізації на місці продукції особистих селянських господарств. Крім того, сільський туризм сприяє наданню туристам екологічно чистих продуктів харчування та збереженню природи шляхом зниження антропогенного тиску.

Зокрема, сільський туризм, а також його підвиди - агротуризм і екотуризм, здатні задовольнити потреби туристів у відпочинку та рекреації, особливо у міському населенні, яке проживає в урбанізованому середовищі або в районах з складною екологічною ситуацією. Це викликало помітний інтерес до сільського туризму і його різновидів.

Сільський туризм, а саме агротуризм і екотуризм, відповідають пріоритетам сталого еколого-економічного розвитку регіону, зокрема збереженню природного та культурного середовища, економічній підтримці місцевих громад та наданню туристам місцевих екологічних продуктів харчування.

У Закарпатті розташовані 474 сільські садиби, які запрошують туристів і надають послуги проживання та харчування. Багато садиб розташовані у

Свалявському, Міжгірському та Берегівському районах (відповідно 68, 59 і 49 садиб). У відсотковому вираженні, Свалявському району належить 15,9% всіх садиб Закарпатської області, Міжгірському – 12,8%, Берегівському – 11,6%. Незначна кількість садиб розташована в Іршавському, Ужгородському та Виноградівському районах (відповідно 10, 9 і 7 садиб), що становить відсотки від загальної кількості – 1,8%, 2,2% і 1,4% [14].

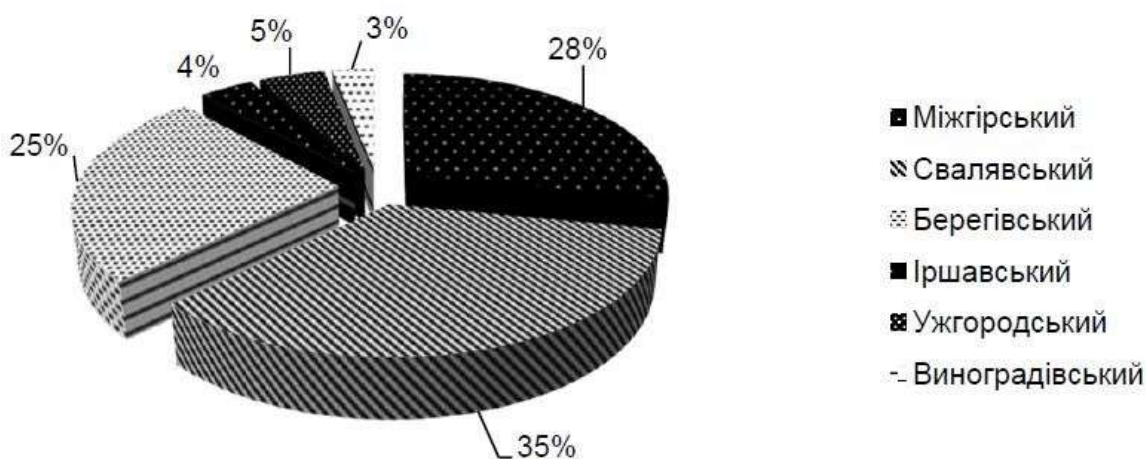

Рис. 2.1. Структура розміщення сільських садиб у районах Закарпатської області. Джерело: побудовано за [14].

Розглядаючи розташування сільських садиб, можна зробити висновок, що найбільша кількість з них зосереджена в популярних туристичних курортах, які спеціалізуються на різних видах туризму, таких як оздоровчий, лікувальний, гірськолижний, екологічний, винний та інші. Для більшої наочності, кількість сільських садиб у різних районах Закарпатської області представлена на відповідному графіку.

Одні з проблем розвитку туризму в Закарпатській області полягають у недостатньому фінансуванні та недостатній якості транспортної системи та загальної інфраструктури. Наявність окремих незв'язаних центрів надання туристичних та рекреаційних послуг може призвести до розпаду єдиної туристичної системи на Закарпатті. Крім того, поганий стан доріг є ще однією проблемою розвитку туризму в регіоні. Відсутність якісних доріг не

задовольняє потреби туристів і викликає негативні відгуки. Існуюча вузькоколійна залізниця на території Закарпаття також не розв'язує проблему пересування, оскільки її інфраструктура не була достатньо оновлена протягом останніх 20 років через недостатнє фінансування. Як позитивний аспект можна відзначити будівництво мережі велосипедних доріг, що відбувається в останні роки і виконується за європейськими стандартами, включаючи переходи, знаки та розмітку [39].

2.2. Аналіз тенденцій щодо організації туризму в області

Тенденції у розвитку туризму включають основні напрямки його розвитку та значні зміни в територіальній структурі та інших аспектах. Одна з таких тенденцій, яка згадується в Програмі розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на 2021-2023 роки і спрямована на збільшення конкурентних переваг області, полягає у створенні територіально-галузевих об'єднань, відомих як кластери.

Одним з основних передумов для створення туристичного кластера в будь-якій області є наявність туристичної діяльності на конкретній території. Попереду умови наявності туроператорів, турагентів, екскурсійних бюро, а також наявність ресурсів, таких як людські, фінансові та стимули до розвитку (наприклад, створення кластеру у спеціальних економічних зонах, де можуть діяти податкові пільги), а також природні ресурси (рекреаційні ресурси).

Особливу важливість має інфраструктура (комунікації, логістика і т. д.). Усі ці передумови вже присутні в Закарпатській області. У регіоні існує широкий спектр рекреаційних ресурсів, включаючи лісові, ландшафтні, гідрологічні та соляні об'єкти, а також об'єкти природно-заповідного фонду Карпат, що надають можливості для їх використання в туристичних цілях.

Найбільш значна складова рекреаційного потенціалу Закарпаття (39%) становлять водні ресурси. Особливо цінними є унікальні джерела мінеральних вод, кількість яких на сьогодні становить 360.

Останнім часом спостерігається надмірне зростання готельних підприємств, які знаходяться поблизу джерел мінеральних вод. Це будівництво зумовлене не тільки значним зростанням кількості відпочиваючих і попитом на розміщення, але й погіршенням роботи курортів і відпочинкових баз, які мають застарілу інфраструктуру і не в змозі задовольнити вимоги щодо обслуговування відпочиваючих і туристів. З метою поліпшення ситуації в туристичному, готельному та санаторно-курортному господарстві регіону, використання його потенціалу потребує об'єднання зусиль у формі гостиннісного кластера, який охоплюватиме всю територію регіону. Створення гостиннісного кластера з включенням в нього мережі SPA-курортів сприяє не лише економічному зростанню регіону, але й формуванню культури здорового способу життя[13].

У 2015 році було започатковано діяльність транскордонного туристичного кластера, що охоплює Львівську, Волинську, Закарпатську області України, а також Підкарпатське та Люблінське воєводства Польщі. Основною метою цього кластера є співпраця в сфері туризму та відпочинку, зокрема розробка нових маршрутів та розвиток туристичної інфраструктури. Передумовою для цього є багатий природно-ресурсний потенціал транскордонного регіону, який сприяє розвитку лікувально-оздоровчого, водного, гірського, пішохідного, велосипедного та інших видів туризму.

В Закарпатській області сформовані кластери сільського зеленого туризму, такі як у Південній Угорщині (наприклад, села Вари та Четфалва Берегівського району, село Вишково Хустського району), у Рахівському районі (село Костилівка) та Міжгірському районі (село Колочава). Зазвичай ці кластери надають якісні послуги там, де діють районні осередки Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні та інші громадські об'єднання, що надають перевагу підтримці цього виду діяльності.

Головною ідеєю туристичних кластерів є спільна координація діяльності різних суб'єктів з метою досягнення спільних цілей. Це досягається шляхом об'єднання ресурсів і використання новітніх технологій, отримання

фінансування від держави та іноземних інвесторів, а також отримання пільг і кредитів. Проект Агентства регіонального розвитку "Закарпаття", який реалізується спільно з ГО "Закарпатська туристична організація "Панонія" та Тур'я-Реметівською сільською радою, має на меті досягнення такої спільної цілі шляхом створення офіційного туристичного кластеру в туристичному регіоні.

Проект має дві основні мети: збір онлайн-даних про суб'єкти туристичних послуг та створення іміджу успішної консолідованої туристичної організації за допомогою успішного кейсу "туристичне село". Реалізація проекту здійснюється в рамках Програми підтримки ініціатив місцевих громад Карпатського регіону, яку впроваджує Асоціація ЄВРОРЕГІОН "КАРПАТИ - Україна", і фінансується за рахунок обласних бюджетів Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей.

Сьогодні в Колочаві, Свалявських мінеральних водах, Полонині Руна і Воеводині можна спостерігати формування міні-кластерів у туристичній галузі. Однак, ефективність та результативність їх діяльності залишаються об'єктом суперечок. Це пов'язано з тим, що ці кластери часто зосереджені на одному виді туризму, мають декларативний характер діяльності та ігнорують попит споживачів на різні туристичні послуги.

Однією з наступних тенденцій розвитку туризму в Закарпатській області є продовження транскордонного співробітництва з сусідніми країнами, що є проявом глобалізаційних процесів. Це створює нові можливості для активізації економічної діяльності на пограничних територіях та підвищення їх конкурентоспроможності на національному та міжнародному рівнях[24].

Серед основних напрямків розвитку ринку туристичних послуг у Закарпатті в контексті транскордонного співробітництва можна виділити наступні ініціативи:

- 1) Реалізація спільних транскордонних проектів між Закарпатською областю та областями Сабольч-Сатмар-Березьк тематики "Транскордонні туристичні маршрути та пам'ятки архітектури". В рамках цих проектів були видані

путівники, доступні як українською, так і угорською мовами. Також працює проект "Розширення прикордонних професійних зв'язків" та ініціатива щодо створення регіонального туристичного інформаційного центру в Закарпатській області. Вже було успішно створено туристичний інформаційний центр в Берегові Закарпатської області. Стратегічним напрямком співпраці, який відповідає інтересам як України, так і Угорщини, є "Інструмент сусідства: Україна - Угорщина - Словаччина", реалізований Європейською Комісією. Ця програма надає фінансування, яке сторони повинні використати через написання неприбуткових проектів. Угорська сторона зацікавлена в спільному написанні проектів з українською стороною, оскільки це єдиний спосіб залучити фінансування з європейських структурних фондів.

- 2) Закарпаття має особливості природно-ресурсного потенціалу та системи розселення, що сприяють розвитку різноманітних туристичних маршрутів у межах транскордонного регіону. Це включає міжнародні туристичні маршрути, такі як "Спільна культурна спадщина: Україна - Румунія", "Карпатський Єврорегіон", "Шляхами бравого солдата Швейка", "Зелене коло" та інші.
- 3) У регіоні розвинута система освіти в галузі туризму, спорту та культури, що створює сприятливі умови для підготовки кадрів в туристичній сфері та підвищення рівня обізнаності місцевого населення про потенціал туризму.
- 4) В Закарпатті присутні спільні туристичні та краєзнавчі центри, які сприяють обміну інформацією та співпраці між туристичними організаціями та місцевими громадами.
- 5) Регіон перетинає транзитні міжнародні шляхи, такі як автомобільні, залізничні та авіаційні маршрути, що створює додаткові можливості для туристичного розвитку та залучення міжнародних туристів.

Перспективи розвитку транскордонного співробітництва з участю Закарпаття відображені у "Стратегії розвитку Закарпатської області на період до 2027

року". Цей документ визначає напрями та цілі для подальшого розвитку туризму та співробітництва на міжнародному рівні[39].

2.3. Інноваційні туристичні проекти в Закарпатті

В 2020 році Український культурний фонд спільно з міжнародними партнерами підтримав 11 ініціатив закарпатців, локальних агенцій та організацій. За кількістю реалізованих проєктів у рамках програми УКФ "Культура. Туризм. Регіони", Закарпаття займає одне з провідних місць серед областей України. У 2019 році було успішно реалізовано 6 проєктів. Детальний перелік культурно-туристичних ініціатив, що були реалізовані в області за підтримки УКФ у 2020 році, наведено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Інноваційні проєкти Закарпатської області

№ з/п	Проєкт	Зміст
1.	Культурний маршрут «Шлях гуні»	Культурний маршрут в селі Річка, який поєднає природні ландшафти полонини Боржава, традиційне полонинське господарювання і виробництво одягу з овечої шерсті народними майстрами. Річка – одне з небагатьох сіл в Українських Карпатах, де до нашого часу збереглася традиція виготовлення одягу з овечої вовни.
2.	Ужгород в обличчях	У рамках проєкту було створено культурно-мистецьку платформу на базі винного простору «СироВина» та проведено низку онлайн-зустрічей з відомими практиками, які досягли успіху та прославили Ужгород в галузі культури і креативних індустрій.
3.	Пізнай Ужгород	Унікальні туристичні маршрути в інтерактивних листівках з аудіогідами. Ініціатива стала історичним путівником пам'ятками культурної та архітектурної спадщини міста з цікавими запитаннями і завданнями. Над проєктом працювали відомі

		екскурсоводи, художники, дизайнери, журналісти та культурні діячі.
4.	Чендей Фест 2020	Автори проєкту провели Всеукраїнський літературний конкурс малої прози з нагоди 95-річчя українського прозаїка, автора сценарію культового фільму «Тіні забутих предків» І.Чендея. Щороку конкурс набуває все більшого масштабу і цьогогоріч організатори доповнили проведення комплексного заходу, кількадечним тренінгом та заснуванням нового туристичного маршруту на Тячівщині «Стежками Івана Чендея». Проєкт було спрямовано на популяризацію та розвиток української літератури та вивчення творчої спадщини письменника.
5.	Гуцульська ватра фольк-фешн фест 2020	Це перформанс гуцульської моди у сучасній інтерпретації. Одна з ключових ідей заходу – переосмислення гуцульської моди. «Орнаментальне, колористичне і технічне багатство гуцульської вишивки, якою гуцули прикрашали і прикрашають одяг – сорочки, кептарі, сердаки, капчури тощо – це джерела натхнення і поштовх для роздумів модельєрам, які працюють в стилі etno-fashion».
6.	Культурний шлях "Село Дерцен"	Дослідження і класифікація інформації про історію і традиції села Дерцен та створення Туристичного маршруту (організація системи зелених садиб, розробка і проведення екскурсій, культурних атракцій, дегустацій).
7.	Музей мініатюр туристичних об'єктів Закарпаття	У рамках проєкту створено Музей мініатюр туристичних об'єктів Закарпаття, аналога якого не має на території області. Автори проєкту також розробили програми про співпрацю з туристичними операторами, агентами, музеями, екскурсоводами. Очікується, що в кінцевому результаті реалізація проєкту сприятиме розвитку майстрів традиційного промислу,

		туристичного потенціалу регіону, економічного потенціалу громади та місцевих жителів.
8.	Невицький замок – історії забутих предків	Проект був спрямований на створення та промоцію туристичного продукту, пов'язаного з історією та середньовічною культурою Невицького замку. Автори створили квест, який включає ремісничі майстер класи та комплекс суміжних туристичних послуг, які надаються громадами та підприємцями Закарпатської області — с.Кам'яниця, с. Невицьке та інших населених пунктів поблизу замку.
9.	Створення музею гуцульської бриндзи в Рахові	Ідея створення Музею гуцульської бриндзи в Рахові спрямована на популяризацію та підвищення престижності професії вівчаря, збереження традиційних технологій виготовлення сиру та гуцульської культури.
10.	Інноваційний культурний маршрут "Шлях закарпатського живопису"	Інноваційний культурний маршрут «Шлях Закарпатського живопису» Культурний маршрут розповідає про Закарпатську школу живопису – традицію, що сформувалася в регіоні у 1920-50-х рр. на засадах західноєвропейського малярства початку ХХ ст. та естетики українського народного мистецтва. Це маршрут, який зібрали з 459 пейзажів художників Закарпаття. Вони 70 років тому написали картини з натури, а ми сьогодні об'єднали їх в унікальну мапу. Без чітких вказівок та планів — місця сили, довкола яких можна планувати свої туристичні маршрути, щоб побачити унікальну флору та фауну, скуштувати народні страви, побачити старовинні церкви та познайомитися з культурним спадком регіону.
11.	Реміснича мануфактура "Паланок"	У рамках проекту створено креативний простір на території пам'ятки культури національного значення – Мукачівського замку Паланок.

В даний час "болотний туризм" набуває надзвичайної популярності. Відвідування заболочених місць привертає увагу подорожуючих з різних країн світу. Закарпаття в Україні вирішило не відставати і розвивати цей напрямок туризму. За словами туристознавця Федора Шандора, серед найпопулярніших туристичних місць для болотного туризму є Фінляндія (місто Хюрюнсальмі), де щороку проводять чемпіонат світу з болотного футболу. Крім того, у британському містечку Ллануертід-Уельс щороку відбувається всесвітній туристичний чемпіонат з болотного дайвінгу. Останнім часом болотний туризм почав розвиватися і на Закарпатті. До популярних місць для цього виду туризму належать Чорний Мочар у Дідово, Глуханья на Міжгірщині, Чорне Багно на Іршавщині, Вінкове та озеро Синє на Мукачівщині, а також озеро Несамовите на Рахівщині. Фототуристи особливо люблять відвідувати озера, які перетворюються на болота під час цвітіння ряски та ірисів. Гірські болота стали місцем паломництва для власників фотоквадрокоптерів, оскільки видовищні болотні пейзажі є одними з найпопулярніших об'єктів для зйомок. Ужгород відтепер має інноваційний інтерактивний туристичний маршрут під назвою "Стежка історій". Цей новаторський туристичний маршрут об'єднує 12 видатних пам'яток міста, серед яких Закарпатський музей народної архітектури та побуту, Ужгородський замок, Закарпатський краєзнавчий музей, Хрестовоздвиженський собор, синагога, пам'ятник ліхтарнику дяді Колі та глобус Ужгорода, Закарпатський обласний художній музей імені Йосипа Бокшая, сквер-альпінарій, культурно-історичний центр "Совине гніздо", пам'ятник Августину Волошину, ясен Масарика та пам'ятник Шандору Петефі. Загальна довжина маршруту "Стежка історій" становить 3 кілометри, тому відвідувачі міста можуть оглянути цікавинки Ужгорода та ознайомитися з їх історією протягом години-півтори. Маршрут у місті, так само як і в інших місцях, позначений стрілками та спеціальними табличками з QR-кодами, символікою та номерами локацій. Таблички з QR-кодами розміщені безпосередньо біля пам'яток, а стрілки вказують шлях до наступної локації. При скануванні QR-коду за допомогою смартфона або планшета

турист переходить на сторінку з докладним описом та фотографіями найближчого історичного або культурного об'єкта - площі, будинку, пам'ятника. У додаток до опису пам'яток, надається посилання на детальну мапу міста з вказівкою місць, інші QR- таблички. Інформація подається українською, англійською, угорською та російською мовами.

Ужгород є четвертим українським містом, де був реалізований інтерактивний туристичний проект. Такі маршрути вже діють в Полтаві, Чернівцях та Херсоні. Символом ужгородського маршруту став привітний ведмедик. На основі аналізу туристичного ринку Закарпатської області було розроблено етно-гастрономічний тур під назвою "Закарпатський релакс", який включає термальний аква-тур. Технологічна карта екскурсії детально описує цей тур, включаючи назву, тривалість (2 дні та одна ніч), протяжність маршруту (672 км) та автора-розробника (Мироненко Владислав). Головною темою екскурсії є етно-гастрономічний туризм. Маршрут екскурсії пролягає через Львів, Чинадієво, Мукачево, Косино, Ужгород, Лумшори та повертається до Львова.

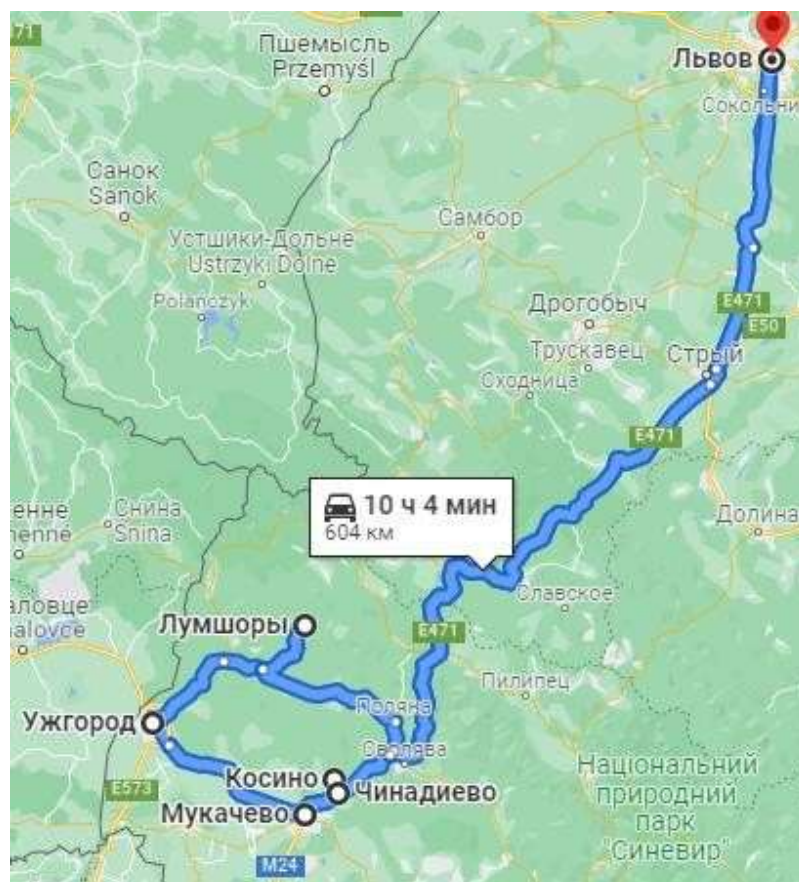

Рис.2.2. Маршрут екскурсії на карті

Етапи екскурсії

Етапи переміщення за маршрутом	Місця зупинок	Об'єкт показу	Тривалість огляду	Основний зміст інформації	Вказівки щодо організації	Методичні вказівки
з/в Львів 08:00	Місце зустрічі	-	3 год. 26 хв	По дорозі гід-екскурсовод розповість про історію краю та цікаві історії з життя місцевого населення	-	Екскурсійна розповідь в автобусі
Замок Сент-Міклош в Чинадієво 09:30	Вхід у замок	Замок Сент-Міклош в Чинадієво	60 хв	Екскурсовод, що працює в замку розповість найпотаємніші історії	-	Квитки входять у вартість туру
м.Мукачево 12:00	Ресторан «Рів'єра»	обід	90 хв	-	-	Не включено у вартість туру
Косино 14:00	«Термальні води Косино»	Басейни та сауни	3 год 30хв	Купання в термальних водах	-	Квитки входять у вартість туру
Берегово 19:00	м.Берегово дегустаційна зала	Дегустація вина	60 хв	Дегустація вина традиційних закарпатських виноробів	-	Винороб розповідає про специфіку виготовлення вина та про сімейні традиції
Берегово 20:30	Садиба	Вечеря	40 хв	Куштуємо нац.кухню	-	-
2й день 08:00 сніданок	Сніданок та виїзд	-	-	-	-	включено

09:20	Ужгород	Міський замок	1 год 30хв	Розповідь про місто, жителів, історію та культуру, а також про історію замку	-	Включено квитки до замку
11:20	Ресторан «Вілла Пі»	обід	60 хв	-	-	-
13:30	Лумшори	Купальні	5 год	Купання в традиційних чанах	-	Входить у вартість туру
23:30	Львів	з/в Львів	-	Прощання	-	-

2.4. Організаційна структура проекту

Проект розвитку туризму Закарпатської області може мати наступну організаційну структуру:

- Керівний орган/Координаційний комітет: центральний орган, відповідальний за загальне керівництво та координацію проекту. Цей комітет може складатися з представників владних органів області, місцевих громад, туристичних організацій, експертів та інших зацікавлених сторін.
- Робочі групи: для ефективною реалізації проекту можуть бути створені робочі групи, які будуть відповідати за окремі напрями розвитку туризму. Наприклад:
  - 1) Група з маркетингу і просування: відповідає за рекламу та маркетингові заходи для привернення туристів.
  - 2) Група з розвитку інфраструктури: займається плануванням та реалізацією проектів щодо покращення туристичної інфраструктури, такої як дороги, готелі, ресторани тощо.

- 3) Група зі збереження природного середовища: відповідає за захист природних та культурних пам'яток, розвиток екологічного туризму та створення екологічних стандартів.
  - 4) Група з професійного навчання: відповідає за розвиток туристичної освіти та підготовку фахівців для галузі туризму.
- Партнери та зацікавлені сторони: проект може включати співпрацю з різними партнерами та зацікавленими сторонами, такими як громадські організації, приватні підприємці, місцеві жителі, туристичні оператори, місцеві влади та інші організації. Ці сторони можуть брати участь у проекті через фінансову підтримку, надання послуг, спільні акції та інші форми співпраці.
  - Фінансування: для реалізації проекту необхідне фінансування. Це може включати державні кошти, інвестиції від приватних суб'єктів, гранти від міжнародних організацій, туристичний податок, спонсорську підтримку та інші джерела фінансування.
  - Моніторинг та оцінка: частину організаційної структури може складати моніторинг та оцінка реалізації проекту. Ця група відповідає за збір та аналіз даних, оцінку результатів і виявлення проблем для подальших вдосконалень.

Важливо зазначити, що конкретна організаційна структура проекту може варіюватися залежно від його масштабу, цілей та ресурсів, доступних для реалізації (Рис. 2.3).

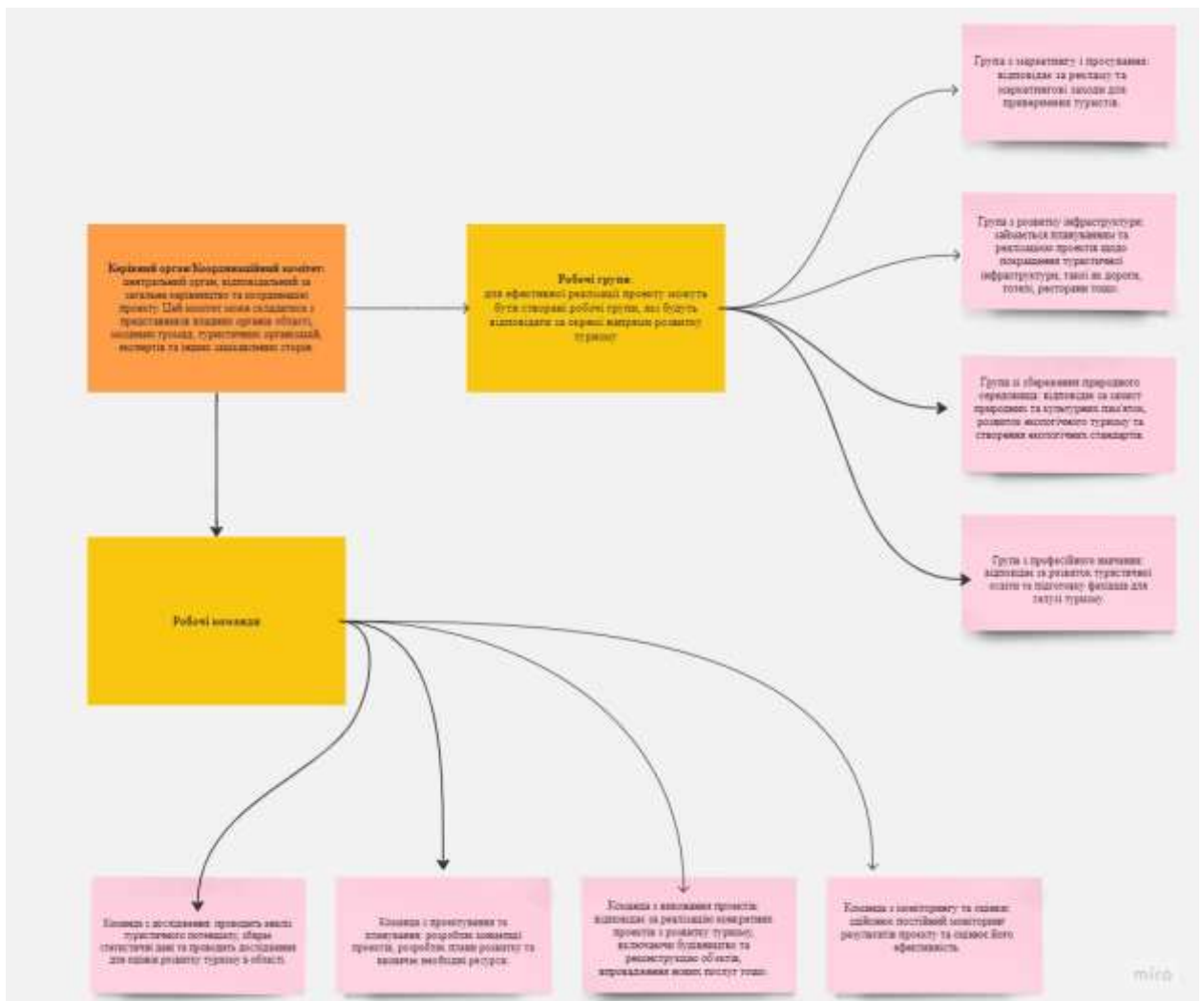

Рис. 2.3. Організаційна структура проекту (OBS) розвитку туризму Закарпатської області

2.5. Статут проекту

Статут проекту є правовим документом, який визначає правовий статус, мету, завдання, структуру та принципи функціонування проекту розвитку туризму Закарпатської області. Він встановлює основні правила, за якими буде проводитись реалізація проекту. Ось загальний опис того, що може бути включено до статуту проекту:

- Назва проекту: визначення офіційної назви проекту, яка однозначно вказує на його сутність.
- Мета проекту: формулювання загальної мети, досягнення якої буде спрямовано проект розвитку туризму Закарпатської області. Наприклад,

покращення інфраструктури, збільшення потоку туристів, залучення інвестицій тощо.

- Завдання проекту: визначення конкретних завдань та цілей, які потрібно досягти для реалізації мети проекту. Це може включати розвиток туристичних маршрутів, покращення послуг та інфраструктури, залучення інвестицій, просування туристичного бренду тощо.
- Структура проекту: опис організаційної структури проекту, включаючи ролі та відповідальності учасників, робочих груп, керівного органу та інших зацікавлених сторін.
- Фінансування: вказання джерел фінансування проекту, а також правила та механізми його розподілу та використання.
- Звітність та контроль: встановлення процедур для звітності про прогрес реалізації проекту, механізми контролю та оцінки результатів.
- Правовий статус: визначення правового статусу проекту, зокрема, його легальної основи, стосовно реєстрації, управління та відповідальності.
- Термін дії проекту: вказання строку дії проекту та можливість продовження його терміну.
- Заключні положення: включення інших положень, що визначають інші аспекти проекту, такі як процедура змін до статуту, врегулювання спірних ситуацій тощо.

Статут проекту повинен бути розроблений відповідно до законодавства та враховувати специфіку туристичного розвитку Закарпатської області. Він служить основою для координації та впорядкування діяльності усіх учасників проекту та забезпечення його успішної реалізації.

2.6. Матриця відповідальності

Матриця відповідальності, також відома як RACI-матриця, використовується для визначення ролей та відповідальностей учасників проекту. Вона допомагає

чітко розподілити завдання та встановити комунікаційні лінії між учасниками проєкту. Основні складові матриці відповідальності включають такі ролі:

Відповідальний (Responsible): Це особа або група, яка безпосередньо виконує завдання і забезпечує його виконання.

Задіяний (Accountable): це особа, яка приймає кінцеве рішення та несе відповідальність за результат. Вона відповідає за успішне завершення завдання.

Повідомлений (Consulted): це особа, яка надає свою експертну думку або консультацію щодо завдання. Вона може бути запитана для внесення своїх пропозицій або думки, але не несе прямої відповідальності за його виконання.

Інформований (Informed): це особа, якій надається інформація про виконання завдання. Вона повинна бути ознайомлена з результатами, але не впливає на процес його виконання.

Ось приклад матриці відповідальності для проєкту розвитку туризму Закарпатської області:

Таблиця 2.3

Матриця відповідальності

Завдання/Роль	Відповідальний	Задіяний	Повідомлений	Інформований
Розробка плану розвитку туризму	Проектний менеджер	Менеджер	Експерт	
Пошук інвестицій	Фінансовий менеджер		Експерт	
Промоція туризму	Маркетинговий менеджер	Менеджер	Консультант	
Планування ресурсів	Менеджер		Консультант	
Моніторинг та оцінка розвитку	Аналітичний експерт	Менеджер		Експерт

У цій матриці можуть бути різні ролі та відповідальні особи залежно від конкретних потреб проєкту. Вона допомагає забезпечити чітку комунікацію, розподіл завдань та уникнення непорозумінь у процесі реалізації проєкту.

2.7. SWOT та SMART аналіз Закарпатської області

Таблиця 2.4

SWOT- аналіз регіонального розвитку Закарпатської області

<p>Сильні сторони:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Природні ресурси: Багатий природний ландшафт, гірські хребти, річки, озера та термальні джерела. 2. Культурна спадщина: Багата історія, архітектура, національні традиції та фольклор. 3. Географічне розташування: Прикордонне розташування з чотирма країнами Європейського Союзу, що сприяє розвитку туризму та культурного обміну. 4. Місцева кухня та виноробство: Відомі страви та вина, які привертають гурманів і любителів гастрономічного туризму. 	<p>Слабкі сторони:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Недостатня розвиненість інфраструктури: Відсутність достатньої кількості готелів, ресторанів та інших туристичних послуг. 2. Низький рівень маркетингу та промоції: Обмежений доступ до ефективних маркетингових каналів та недостатнє використання сучасних інструментів промоції. 3. Транспортні обмеження: Обмежена доступність до регіону через відсутність прямих авіарейсів та несформовані транспортні маршрути.
<p>Можливості:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток екотуризму: Використання природних ресурсів для створення екологічно чистих туристичних маршрутів та екопарків. 2. Розвиток культурного туризму: Привернення туристів заради пізнавальних подорожей до історичних місць, архітектурних пам'яток та культурних фестивалів. 3. Міжнародне співробітництво: Розширення транскордонного туризму та співпраці з сусідніми країнами для залучення нових туристів. 	<p>Загрози:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Конкуренція з інших регіонів: Закарпаття стикається з конкуренцією з інших популярних туристичних регіонів в Україні та сусідніх країнах. 2. Негативний вплив на природу та культурне спадщину: Недбале використання природних ресурсів та недостатні заходи зі збереження можуть призвести до знецінення туристичного потенціалу. 3. Геополітичні фактори: Нестабільна ситуація в сусідніх країнах та політичні конфлікти можуть негативно вплинути на розвиток туризму в регіоні.

SWOT- аналіз від Закарпатської обласної державної адміністрації наведено в Додатку Ж[63].

При вирішенні проблем Закарпатської області можуть використовуватися наступні стратегії:

1. Розвиток інфраструктури: Виділення коштів на покращення туристичної інфраструктури, будівництво нових готелів, ресторанів та доріг.
2. Маркетинг та промоція: Розробка ефективних маркетингових стратегій, використання сучасних інструментів промоції та реклами для привертання більшої кількості туристів.
3. Створення партнерств: Укладання угод та співпраця з міжнародними туристичними агентствами та операторами для привертання туристів з інших країн.
4. Збереження природи та культурної спадщини: Встановлення правил та регуляцій щодо використання природних ресурсів та охорони культурної спадщини для забезпечення їх довгострокової стійкості.

Ці заходи можуть допомогти вирішити проблеми та забезпечити сталий розвиток туризму в Закарпатській області.

SMART аналіз Закарпатської області в контексті туризму може включати такі аспекти:

Специфічні (Specific):

- Розвиток туризму як ключового сектору економіки Закарпатської області.
- Збільшення потоку туристів та покращення їх задоволення від туристичного відпочинку в регіоні.
- Залучення інвестицій для розвитку туристичної інфраструктури та покращення послуг.

Мірковані (Measurable):

- Збільшення кількості туристів, виміряне кількісними показниками, такими як загальна кількість відвідувачів, нічлеги, туристичні доходи і т.д.

- Підвищення рейтингу туристичного задоволення та впровадження системи оцінки якості послуг.

Досяжні (Achievable):

- Розроблення і реалізація маркетингових кампаній для привертання туристів з різних країн.
- Партнерство з міжнародними туристичними агентствами та туристичними операторами для просування Закарпаття як туристичного напрямку.

Реалістичні (Realistic):

- Використання наявних природних, культурних та історичних ресурсів для розвитку туризму.
- Врахування соціальних та екологічних аспектів для збереження та сталого використання природних та культурних ресурсів.

Термінові (Time-bound):

- Встановлення конкретних термінів для досягнення цілей, наприклад, збільшення потоку туристів на 20% протягом наступних двох років.

SMART аналіз допомагає визначити конкретні, вимірювані, досяжні, реалістичні та термінові цілі для розвитку туризму в Закарпатській області та спрямувати зусилля на досягнення цих цілей.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Висновки можуть бути сформульовані наступним чином:

1. Проблеми розвитку туризму на Закарпатті потребують уваги і вирішення. Вони включають недостатнє фінансування, недостатню розвиненість транспортної системи та інфраструктури загалом, а також розрізненість центрів надання туристичних послуг, що може призвести до дисбалансу в системі туризму на Закарпатті.
2. Аналіз тенденцій організації туризму в Закарпатській області показує позитивні зміни і перспективи. Зростання кількості туристів, розвиток нових туристичних маршрутів та інноваційних проектів свідчать про потенціал регіону для туристичного розвитку.
3. Інноваційні туристичні проекти в Закарпатті відіграють важливу роль у привабливості регіону для туристів. Вони сприяють розширенню туристичної пропозиції, покращенню якості послуг та створенню нових можливостей для розвитку туризму.
4. Організаційна структура проекту розвитку туризму в Закарпатській області є важливим елементом успішної реалізації програми. Чітко визначені ролі та відповідальність учасників проекту сприятимуть координації дій та досягненню поставлених цілей.
5. Статут проекту визначає правові та організаційні засади його реалізації. Цей документ встановлює правила управління проектом, процедури прийняття рішень та взаємовідносини між учасниками.
6. Матриця відповідальності визначає розподіл обов'язків та відповідальності між учасниками проекту. Це сприяє чіткості та ефективності виконання завдань і досягненню успіху в реалізації проекту.

Загалом, розвиток туризму в Закарпатській області має потенціал для успішної реалізації. Проте, для досягнення успіху необхідно звернути увагу на проблеми, розробити стратегічні плани та використовувати інноваційні підходи в організації туристичних проектів.

РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

3.1 Оцінка досягнутих результатів програми

Оцінка досягнутих результатів програми розвитку туризму є важливим етапом для визначення ефективності програми і вироблення рекомендацій для майбутнього розвитку. Для оцінки результатів можна використовувати різні підходи і методики, залежно від конкретних цілей та показників програми. Ось кілька загальних підходів до оцінки досягнутих результатів:

- 1) Аналіз ключових показників продуктивності (Key Performance Indicators, KPI): визначення відповідних KPI дозволяє оцінити ступінь досягнення поставлених цілей програми. Наприклад, кількість туристів, загальний дохід від туризму, зростання числа гостьових ночей тощо. Ці показники можуть бути порівняні зі стартовими значеннями або з показниками попередніх років.
- 2) Задоволеність клієнтів: збір даних про задоволеність туристів, використовуючи анкетування, опитування або зворотний зв'язок, може дати уявлення про якість послуг та рівень задоволення туристів. Це може включати оцінку якості обслуговування, доступності інфраструктури, рівня комфорту та ін.
- 3) Економічний аналіз: оцінка економічного впливу програми може включати аналіз витрат та прибутку, рентабельності туристичних підприємств, впливу на зайнятість та розвиток місцевої економіки. Також можна враховувати витрати на маркетинг та рекламу, розподіл бюджету та ефективність витрат.
- 4) Оцінка стану інфраструктури: визначення рівня розвитку туристичної інфраструктури, такої як готелі, ресторани, транспортна доступність, атракції та інше, може допомогти в оцінці стану розвитку туристичної галузі та визначенні його впливу на туристичний потік.

- 5) Якість послуг та продуктів: оцінка якості послуг та продуктів, які надаються в рамках програми розвитку туризму, може дати уявлення про їхню ефективність та вплив на задоволеність туристів. Це може бути здійснено через аудит якості, оцінку рейтингів та відгуків туристів.

Ці підходи можуть бути використані окремо або в поєднанні для оцінки ефективності програми розвитку туризму. Важливо враховувати конкретні цілі та показники програми, а також забезпечувати систематичний моніторинг та оцінку результатів протягом тривалості програми.

Ось приклади оцінки досягнених результатів програми розвитку туризму:

- 1) Кількість туристів: порівняння кількості туристів, які відвідували регіон до запуску програми та після його реалізації. Наприклад, якщо перед програмою кількість туристів становила 100 000, а після програми ця цифра зросла до 150 000, можна вважати, що програма мала позитивний вплив на збільшення туристичного потоку.
- 2) Загальний дохід від туризму: аналіз зростання загального доходу, отриманого від туристів, може бути індикатором успішності програми. Це може включати дохід від проживання, харчування, екскурсій, покупок тощо. Наприклад, якщо дохід зрос до 10 мільйонів доларів після впровадження програми (у порівнянні з 5 мільйонами доларів до програми), це свідчить про позитивний ефект.
- 3) Задоволеність туристів: проведення опитувань туристів щодо їхнього рівня задоволеності послугами, які надаються в рамках програми. Використання шкали від 1 до 5 або 1 до 10 для оцінки різних аспектів, таких як якість обслуговування, рівень комфорту, доступність туристичних пам'яток та інші. Високі оцінки свідчать про успішність програми у впровадженні якісних послуг.
- 4) Економічний вплив: аналіз економічного впливу програми, включаючи збільшення зайнятості в туристичній галузі, створення нових робочих місць, збільшення інвестицій та розвиток місцевої економіки. Наприклад, збільшення зайнятості в галузі туризму на 20% та приток

нових інвестицій на 1 мільйон доларів може бути показником успіху програми.

- 5) Розвиток інфраструктури: оцінка розвитку туристичної інфраструктури, такої як готелі, ресторани, транспортні мережі, музеї та інші туристичні об'єкти. Зростання кількості нових об'єктів, поліпшення їх якості та доступності свідчить про успішність програми.

3.2. Визначення потенційних проблем та перспектив розвитку туризму в області

Потенційні проблеми та перспективи розвитку туризму в Закарпатській області можуть включати:

Потенційні проблеми:

- Обмежена інфраструктура: Недостатня кількість готелів, ресторанів, туристичних об'єктів та транспортних засобів може обмежувати розвиток туризму в області. Відсутність необхідної інфраструктури може призвести до незадоволення туристів та обмеження їхнього потенціалу для розширення туристичних послуг.
- Недостатня промоція та маркетинг: Відсутність ефективної промоції туристичних привабливостей та послуг області може призвести до недосягнення широкої аудиторії. Важливо розвивати маркетингові стратегії, привертати увагу туристів та популяризувати туристичні ресурси області.
- Відсутність професійного навчання: Недостатній рівень кваліфікації персоналу в галузі туризму може вплинути на якість обслуговування та задоволення туристів. Необхідно забезпечити професійне навчання та підвищення кваліфікації працівників у сфері туризму.
- Екологічні проблеми: Надмірна забудова, незаконне вирубування лісів та інші екологічні проблеми можуть негативно вплинути на природну красу та екологічний стан області. Необхідно розробити стратегії

сталого розвитку туризму, що враховуватимуть збереження природних ресурсів та екологічний баланс.

Перспективи розвитку:

- Розширення туристичної інфраструктури: розвиток нових готелів, ресторанів, рекреаційних комплексів та інших туристичних об'єктів сприятиме збільшенню обсягу туристичного потоку та покращенню якості обслуговування.
- Розвиток екотуризму: використання природних ресурсів та збереження екологічно чистих територій можуть привернути увагу екотуристів. Розвиток екологічно орієнтованих турпродуктів та екопарків може стати перспективою для розвитку туризму в області.
- Культурний туризм: Закарпатська область має багату культурну спадщину, включаючи сакральні пам'ятки, народні звичаї та традиції. Розвиток культурного туризму та проведення тематичних заходів можуть привернути туристів, зацікавлених вивченням історії та культури області.
- Туризм західного сусідства: сусідство з Європейським Союзом створює можливості для розвитку транскордонного туризму та співпраці зі сусідніми країнами. Залучення іноземних туристів та розширення ринків збуту можуть забезпечити стабільний розвиток туризму в області.

Ці проблеми та перспективи є лише загальними орієнтирами, і для точнішої оцінки потрібно проводити детальне дослідження та аналіз ринку туризму в Закарпатській області.

3.3. Структура робіт по проєкту розвитку Закарпатської області

Структура робіт по проєкту розвитку Закарпатської області може бути наступною:

- Аналіз поточного стану туризму в області:

- Збір та аналіз статистичних даних про потоки туристів, кількість туристичних об'єктів, готелів, ресторанів тощо.
- Вивчення конкурентного середовища та аналіз досвіду інших регіонів.
- Створення стратегії розвитку туризму:
  - Визначення мети і завдань проєкту.
  - Розробка стратегічного плану дій та визначення пріоритетних напрямків розвитку туризму в області.
- Фінансування та інвестиції:
  - Оцінка фінансових потреб для реалізації проєкту.
  - Пошук джерел фінансування (державні та місцеві бюджети, інвестиційні фонди, приватні інвестори).
  - Розробка і презентація інвестиційних проєктів для залучення коштів.
- Покращення інфраструктури:
  - Розробка плану розвитку туристичної інфраструктури (дороги, готелі, ресторани, туристичні маршрути, інформаційні центри тощо).
  - Залучення фахівців для планування та реалізації інфраструктурних проєктів.
- Маркетинг та просування:
  - Розробка маркетингової стратегії для привертання туристів.
  - Реклама та просування туристичного потенціалу області на регіональному, національному та міжнародному рівнях.
  - Організація туристичних заходів, ярмарок, фестивалів тощо.
- Розвиток туристичних маршрутів:
  - Вивчення та розробка нових туристичних маршрутів з урахуванням природних та культурних пам'яток області.
  - Підготовка путівників, карт, екскурсиводів для туристів.
- Підтримка та співпраця зі стейкхолдерами:
  - Залучення місцевих громад та бізнесу до участі в розвитку туризму.
  - Партнерство з громадськими організаціями, туристичними агентствами, готелями та ресторанами для спільних проєктів та заходів.

- Моніторинг та оцінка результатів:

Визначення показників та методів моніторингу розвитку туризму.

- Оцінка досягнутих результатів та внесення коригувань у стратегію розвитку.

Це загальна структура робіт, яка може бути розширена та доповнена залежно від конкретних потреб та завдань проєкту розвитку туризму в Закарпатській області.

3.4. Проєкти розвитку Закарпатської області

В рамках розвитку Закарпатської області можуть бути реалізовані різноманітні проєкти, спрямовані на розвиток туризму, інфраструктури, економіки, культури та інших галузей. Деякі приклади проєктів, які можуть бути реалізовані в Закарпатській області, включають:

- Розвиток туристичної інфраструктури:
  - Будівництво нових готелів, курортів та рекреаційних комплексів.
  - Реконструкція та модернізація існуючих туристичних об'єктів.
  - Розвиток туристичних маршрутів, включаючи пішохідні, велосипедні та гірськолижні маршрути.
  - Встановлення сучасних туристичних інформаційних точок та орієнтирів.
- Проєкти з екологічного туризму та природоохоронної діяльності:
  - Збереження та відновлення природних резерватів, національних парків та інших природних об'єктів.
  - Організація екологічних турів та експедицій для дослідження та вивчення біорізноманіття регіону.
  - Розвиток екопродуктів та екоагротуризму, включаючи фермерські хутори та органічні сади.
- Проєкти з розвитку культурного туризму:

- Реставрація та збереження історичних та культурних пам'яток, включаючи замки, церкви та музеї.
- Організація фестивалів, ярмарків та культурних заходів, що привертають туристів.
- Розробка туристичних маршрутів, пов'язаних з історією, традиціями та культурою Закарпаття.
- Проекти з розвитку інфраструктури:
  - Розширення та поліпшення дорожньої мережі, включаючи підвищення якості доріг та забезпечення безпеки.
  - Розвиток транспортної інфраструктури, зокрема розширення аеропортів, залізничних та автобусних вузлів.
  - Забезпечення доступу до сучасних комунікаційних технологій та інтернету в усіх районах області.
- Проекти з підтримки підприємництва та розвитку економіки:
  - Створення бізнес-інкубаторів та підтримка малого та середнього підприємництва в туристичній галузі.
  - Залучення інвестицій для розвитку нових туристичних проєктів та підприємств.
  - Підтримка місцевих виробників та розвиток гастрономічного туризму, включаючи просування місцевих страв та продуктів.

Це лише деякі ідеї проєктів розвитку Закарпатської області. Реалізація таких проєктів може сприяти залученню туристів, розвитку економіки та покращенню якості життя місцевих жителів. На впровадження та реалізацію подібних проєктів потрібно декілька років. Використовуючи програмний продукт MS Project було побудовано приблизний графік робіт по впровадженню проєктів розвитку регіону (рис. 3.1.)

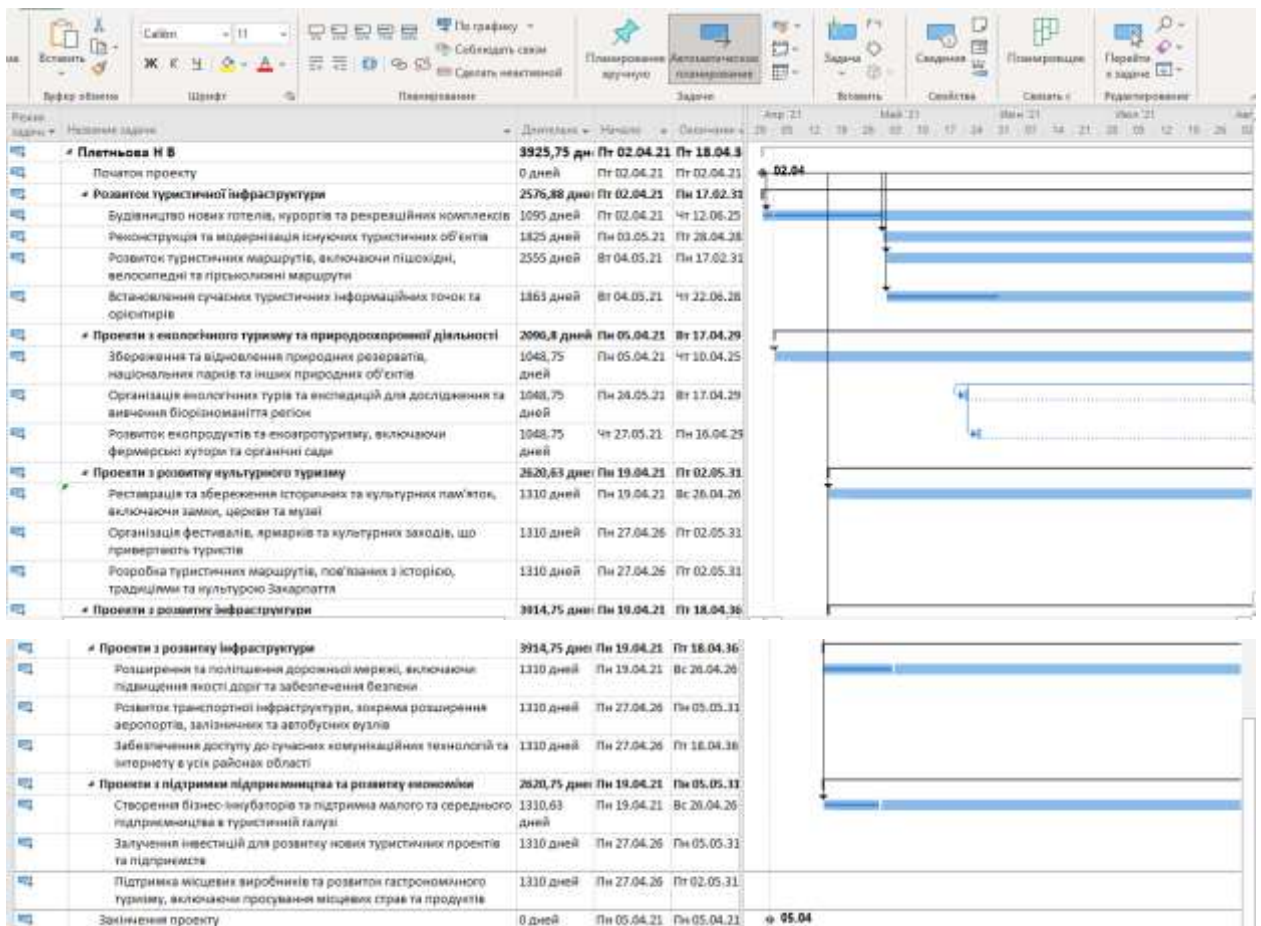

Рис.3.1. Графік робіт по впровадженню проєктів розвитку регіону

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Висновки можуть бути наступними:

1. Оцінка досягнених результатів програми розвитку туризму в Закарпатській області показує позитивні зміни і певні досягнення. За період реалізації програми було зазначено збільшення кількості туристів, покращення інфраструктури та послуг, створення нових туристичних маршрутів та залучення інвестицій у сферу туризму. Однак, деякі проблеми залишаються нерозв'язаними, і є потреба у подальших зусиллях для досягнення повного потенціалу розвитку туризму в області.
2. Визначення потенційних проблем та перспектив розвитку туризму в області дає змогу зрозуміти наявні виклики та можливості. До потенційних проблем відносяться недостатнє фінансування, нестабільна політична ситуація, недостатня реклама та маркетингова підтримка. Однак, область має значний потенціал для розвитку туризму, зокрема через свою природну красу, культурну спадщину та географічне розташування.
3. Структура робіт по проєкту розвитку Закарпатської області має бути чіткою та організованою. Для успішної реалізації проєкту необхідно чітко визначити завдання, розподіл ресурсів, визначити ролі та відповідальність учасників. Така структура сприятиме ефективному виконанню робіт і досягненню поставлених цілей.

Загалом, розвиток туризму в Закарпатській області має позитивні перспективи, але потребує подальших зусиль і вирішення проблем для досягнення повного потенціалу. Програми розвитку, виявлення та вирішення проблем, а також чітка організаційна структура робіт є важливими елементами успішного розвитку туризму в області.

ВИСНОВКИ

Аналіз, проведений в рамках дипломної роботи, дозволив зробити наступні висновки. Туризм має важливу соціальну роль у розвитку регіону або області. Ця роль проявляється через ряд соціально-економічних ефектів, зокрема: сприяння економічному зростанню (залучення інвестицій, мультиплікаційний ефект на інші галузі та загальну економіку), збільшення зайнятості населення, підвищення рівня життя мешканців регіону, збільшення доходів державного та місцевих бюджетів завдяки податкам і зборам від підприємницької діяльності, поліпшення інфраструктури та благоустрою міст і селищ, розвиток людського потенціалу.

Україна, з урахуванням територіальної різниці у природних, соціальних та економічних ресурсах, має значні відмінності між різними регіонами, що призвело до утворення туристичних регіонів. Один з таких регіонів - Карпатський - включає чотири області Західної України: Львівську, Івано-Франківську, Закарпатську та Чернівецьку. У нашому дослідженні ми приділимо особливу увагу дослідженню туризму в Закарпатській області.

Закарпаття має унікальні передумови для створення туристичного комплексу, які включають:

- Географічні фактори: Вигідне географічне положення області, яка є воротами України до Західної Європи, надає їй переваги для швидкої інтеграції в європейські структури.
- Історичні особливості: Закарпаття має унікальну культуру господарювання, збережені традиції та навички місцевого населення. Це разом з близькістю до країн Західної Європи створює передумови для швидкої адаптації населення до ринкових умов господарювання.
- Економічні фактори: Позитивні структурні зрушення у економіці області створюють умови для поступового економічного зростання.

- Транспортна інфраструктура: Розвинута мережа автомобільних доріг та залізниць, разом з вигідним географічним положенням, можуть принести реальну користь області.
- Природні ресурси: Закарпаття має унікальні природні ресурси, такі як мінеральні води, ліси, значні запаси підземних та поверхневих вод, інші корисні копалини і різноманітні ландшафтно-кліматичні зони.
- Рекреаційний потенціал: Область має значний природний потенціал для санаторно-курортного лікування та оздоровлення людей, що може стати провідною галуззю економіки області. Найбільша частка рекреаційного потенціалу Закарпаття (39%) припадає на водні ресурси. Особливо цінні є унікальні джерела мінеральних вод. На сьогоднішній день було досліджено 360 джерел мінеральних вод.
- Екологічний аспект: Закарпаття відрізняється порівняно низьким рівнем антропогенного забруднення довкілля, а також має виняткову екологічну роль Карпат на континенті. Це сприяє позитивному іміджу області в контексті екології.

В Закарпатській області розвинуті різноманітні види рекреаційної діяльності, що забезпечуються протягом усього року. Внутрішній туризм області переважно здійснюється жителями Львова та інших міст, проте це часто екскурсійний відпочинок. Повноцінні туристи, які відвідують Закарпаття, прибувають з таких міст, як Київ, Одеса, Харків та інші регіони України, зокрема Дніпро.

Що стосується іноземних туристів, офіційна статистика свідчить про значну кількість відвідувачів із Угорщини, Румунії та Словаччини, а також значну кількість білорусів, німців та балканських країн. Найпопулярнішою метою їхніх подорожей залишається відпочинок та розваги. Протягом 2020 року до Закарпаття здійснили поїздки 14 669 осіб. У всіх регіонах області розташовані унікальні природно-заповідні об'єкти, такі як Синевирське озеро, Долина нарцисів, Карпатський біосферний заповідник, Ужанський національний природний парк, ботанічні заказники "Чорна гора" та "Юлівська гора".

У Закарпатті виділяються чотири рекреаційні регіони, які відрізняються спеціалізацією рекреаційного обслуговування, структурою рекреаційних ресурсів та напрямками їх використання.

В Закарпатській області виділяються чотири рекреаційні регіони: Північний (I), Західний (II), Центрально-Східний (III) та Південно-східний (IV). Північний та Центрально-Східний регіони (I та IV) відрізняються наявністю унікальних сакаральних пам'яток XVII-XVIII століть та значною кількістю бальнеологічних курортів. В Центрально-Східному регіоні також поширені родовища мінеральних вод, і саме тут знаходиться найбільша кількість бальнеологічних курортів.

Західний регіон (II) характеризується наявністю археологічних пам'яток VI-IV ст. до н.е. та старовинних замків (XIV-XIX ст.). Саме тут збереглися археологічні пам'ятки (кургани та городища VI-IV ст. до н.е.) та старовинні замки (XIV-XIX ст.).

Особливістю Південно-Східного регіону (III) є наявність привабливих печерних ресурсів.

Туристична індустрія Закарпаття має значний внесок у економіку регіону, сприяє створенню нових робочих місць і знайомить туристів з культурними, історичними надбаннями та природним середовищем. Проте для її ефективного розвитку необхідно залучення висококваліфікованих фахівців з необхідними знаннями у цій галузі, щоб приймати професійні рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1) Алієва А. Ю. Стратегічні завдання розвитку транскордонного ринку туристично-рекреаційних послуг. URL: http://www.visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/images/pubs/47/2/47_2_19.pdf
- 2) Безносюк В.Д. Туризм і його місце в соціально-економічному розвитку України/ В.Д. Безносюк // Регіональна економіка (укр.).- 2014.- № 1.- С.232-236.
- 3) Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія / О.О.Бейдик. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2013. – 395 с.
- 4) Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреології та рекреаційної географії / О.О. Бейдик. – К.: Палітра, 1997. – 86 с.
- 5) Богдан Н.М. Готельне господарство як інфраструктурна складова туристичної привабливості регіонів України / Н.М. Богдан, А.А. Рябев // Інфраструктура ринку, 2019. Вип.30. – С.263-272.
- 6) Борисюк О.А. Географічний регіон як об’єкт туристичного маркетингу / Борисюк О.А., Дудник І.М., Беркова О.П. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Географія. – 2019. – Вип. 4 (74). – С. 23-31.
- 7) Борисюк О.А. Особливості застосування суспільно-географічної методології до вивчення регіональних туристичних ринків / О.А.Борисюк, І.М. Дудник, І.В.Заря // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Географія. – 2015. – Вип. 1(63). – С.20-23.
- 8) Борисюк О.А. Суспільно-географічні аспекти управління регіоном /О.А.Борисюк, І.М.Дудник // Часопис соціально-економічної географії: зб. наук. праць – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2015. – Вип.18 (1). – С.94-98.

- 9) Борисюк О.А. Туристичний маркетинг як інструмент дослідження регіонального туристичного ринку / О.А.Борисюк // Географія та туризм: зб. наук. праць.– К.: Альтер-прес, 2015.– Вип. 33. – С.29-37.
- 10) Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: монографія / М. Борушак. – Л.: ІРД НАН України, 2006. – 288 с.
- 11) Влияние туризма на жизнь общества // Закарпатский информационно-туристский портал. Туризм. – 2019. URL: <http://www.zakinfo.ua>.
- 12) Герасименко В. Г. Концепція сталого розвитку туризму: етапи становлення і сучасний зміст/ Зб. наук. праць “Туристична освіта в Україні: проблеми і перспективи”. – Вип. 1. – Київ: Тонар, 2017. – С. 17–23
- 13) Гоблик В. В. Формування транскордонних туристичних кластерів як пріоритетний напрям розвитку прикордонних регіонів України / В. В. Гоблик // Економічний форум. – 2015. – № 3. – С. 117-123.
- 14) Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/turism/tur_potoki.pdf
- 15) Державний комітет статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- 16) Деякі питання діяльності Державного агентства розвитку туризму: Постанова Кабінету Міністрів України від від 24 грудня 2019 р. № 1162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1162-2019-%D0%BF>
- 17) Доктрина сталого розвитку. URL: <http://semenets.soborna.org.ua>
- 18) Долматов Г.М. Международный туристский бизнес: история, реальность и перспективы / Г. М. Долматов. URL: <http://buklib.net/books/22017/>
- 19) Дудник І.М., Борисюк О.А. Регіональні системи туристичних послуг: методологічний аспект. – Регіон – 2019: стратегія оптимального розвитку: міжнародна науково-практична конференція, 16-17 жовтня 2019 р.– Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2019р.– С.26-29.

- 20) Енциклопедичний словник-довідник з туризму / укладачі: В. А. Смолій, В. К. Федорченко, В. І. Цибух. Передмова В. М. Литвина. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. – 372 с.
- 21) Жученко В.Г. Розвиток туристсько-рекреаційної діяльності на Україні: передумова та перспективи // Регіональні перспективи (укр.).- 2014.- № 1.- С.83-84.
- 22) Завідна Л.Д. Аналіз, проблеми та перспективи розвитку готельного господарства в Україні. –Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2019. Т. 20. Вип. 3.– С. 91–95.
- 23) Закон України «Про туризм»: / Верховна Рада України. – К.: Парламентське видавництво, 2005. – 34 с. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>.
- 24) Кіш Є. Транскордонне співробітництво / Є.Кіш, М.Лендшел, С.Мітряєв, 2014. URL: <http://www.zakarpattia.com/?p=844>.
- 25) Лузгин, Б. Н. Ресурсоведение : учебное пособие / Б.Н. Лузгин. – Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2020. – 127 с.
- 26) Луцьк від Стратегії транскордонного співробітництва очікує особливого прогресу у розвитку транспортної інфраструктури та туристичної галузі. URL: <https://www.Zik.com.ua>
- 27) Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг / О.О. Любіцева. –К.: Альтерпрес, 2005. –436
- 28) Мацола В.І. Формування і розвиток рекреаційно-туристичного комплексу Закарпатської області: Автореф. дис... канд. екон. наук : 08.10.02 / НАН України Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2014. – 29 с.
- 29) Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України: монографія. ІРД НАН України. Львів, 2017. – 259 с.
- 30) Мілашовська О. І. Прикордонний регіон як об'єкт дослідження регіональної економіки. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=173>.

- 31) Молодецкий А. Е. Основные направления развития спортивного туризма в регионах Украины / А. Е. Молодецкий, О. В. Евтушенко // Геополитика и когеодинамика регионов. – 2016. – том 10. – Вып. 2. – С. 659-663.
- 32) Надтока О.Ф., Топузов О.М. Географія. Підручник/ О.Надтока, О.Топузов. – К.: Оріон, 2017. – 208 с.
- 33) Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні. URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>
- 34) Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство : Навч. посіб. / Є.В. Панкова. К.: «Альтерпрес», 2003. – 352 с.
- 35) Понятие «туризм» и социальное влияние туризма. URL: <http://holm-forum.ru/turizm/opredelenie-turizma/ponyatie-turizm-i-sotsial-noevliyanie-turizma.html>.
- 36) Програма розвитку туристично-рекреаційної галузі Закарпатської області на 2021-2023 роки. URL:<https://oda.carpathia.gov.ua/dokument/pro-programu-rozvytku-turyzmu-i-kurortiv-u-zakarpathskiy-oblasti-na-2021-2023-roky>
- 37) Про схвалення стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: Розпорядження КМУ від 16.03. 2017 № 168-р. База даних «Урядовий портал». КМ України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249826501>.
- 38) Регионоведение: Учеб. пособие / [отв. ред. проф. Ю.Г. Волков]. – Ростов н/Д: Феникс, 2004. – 448 с., С. 22-23.
- 39) Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021–2027 років. URL: http://dfrr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm-/2020/01/rsr_2027.pdf
- 40) Семенов В. Ф. Територіальні умови і стратегії розвитку туризму в регіонах /В. Ф. Семенов, О. В. Басюк // Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечнікова. Серія : Економіка. Том 19. – Вип. 2. – 2014. – С. 78-82.

- 41) Сирний туризм Закарпаття. URL: <https://tourinform.org.ua/syrnyj-turyzm-zakarpattya/>.
- 42) Ставська Ю.В. Інфраструктурні чинники розвитку індустрії гостинності у сфері екологічного туризму на Закарпатті / Ю.В. Ставська //Причорноморські наукові студії. 2021. Вип. 61. С. 79-87.
- 43) Статистична інформація. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/tur.htm.
- 44) Стратегічний розвиток туристичного бізнесу: монографія / Т.І. Ткаченко, С.В. Мельниченко, М.Г. Бойко та ін.. – К.: КНТЕУ, 2010. – 596 с.
- 45) Студенніков І. Регіональна політика в країнах Європи: уроки для України / Студенніков І. – К.: Логос, 2000. – С.138-1703.
- 46) Туристична діяльність в Україні у 2014 році. Статистичний збірник. Київ, 2015. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_td_bl.htm
- 47) Туристична діяльність в Україні у 2015 році. Статистичний збірник. Київ, 2016. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_td_bl.htm.
- 48) Туристична діяльність в Україні у 2016 році. Статистичний збірник. Київ, 2017. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/17/Arch_td_bl.htm.
- 49) Туристична діяльність в Україні у 2017 році. Статистичний збірник. Київ, 2018. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/18/Arch_td_bl.htm.
- 50) Туристична діяльність в Україні у 2018 році. Статистичний збірник. Київ, 2019. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/19/Arch_td_bl.htm.
- 51) Туристична діяльність в Україні у 2019 році. Статистичний збірник. Київ, 2020. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/20/Arch_td_bl.htm.

- 52) Уліганець, С. І. Значення туристичного іміджу для розвитку Закарпатської області. Географія та туризм. 2013. № 24. С. 162-173.
- 53) Туризм в системі пріоритетів регіонального розвитку : монографія / За ред. проф. В. В. Александрова. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. – 268 с.
- 54) Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Румунії про місцевий прикордонний рух : Затверджено Постановою КМ № 164 від 31.03.2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
- 55) Цікаве Закарпаття. URL: <http://www.kolyba.org.ua/unikalne-zakarpattja/istorija-zakarpattja/589-cikavyak>
- 56) Бушуєв С. Д. Креативні технології управління проектами та програмами / С. Д. Бушуєв, Н. С. Бушуєва, І. А. Бабаєв [та ін.] – К. : «Саміт-Книга», 2010. – 2-3 с.
- 57) Бушуєв С. Д. Методологія, методи і засоби проектного менеджменту. Практика проектного менеджменту «крок за кроком», методичні вказівки з питань занять: для студентів спеціальності «Проектний менеджмент». С.Д. Бушуєв.– КНУБА, 1999. – 34 с.
- 58) Бушуєв С. Д. Словник-довідник з питань управління проектами / Бушуєв С. Д. – К.: Видавництво «Ділова Україна», 2001. – 640 с.
- 59) Энциклопедический словарь географических терминов / [глав. ред. С.В. Калесник]. – М.: Сов. Энциклопедия, 1968. – 440 с., с. 323.
- 60) ProUtvorenniaRadiTuristichnikhMistIRegioniv. URL: <http://www.me.gov.ua/>
- 61) Tourism 2020 Vision. URL: <https://www.eunwto.org/doi/book/10.18111/9789284404667>
- 62) SWOT- аналіз від Закарпатської обласної державної адміністрації URL: https://oda.carpathia.gov.ua/sites/default/files/imce/191204_seo05.pdf

ДОДАТКИ

Додаток А

Сучасний стан, проблеми й шляхи розвитку прикордонної інфраструктури Карпатського регіону

Переваги прикордонної інфраструктури	Проблеми функціонування і розвитку інфраструктури	Напрями вдосконалення
<ul style="list-style-type: none"> – Вдале географічне положення: близькість до великих європейських регіонів - потенційних партнерів і загальний кордон із 4-а країнами ЄС 	<ul style="list-style-type: none"> – Відсутність розгалуженої мережі комунікацій між територіями. – Наявність адміністративно-візових бар'єрів. – Затримка вантажів та пасажиропотоків на кордонах країн ЄС і України. 	<ul style="list-style-type: none"> – Необхідна модернізації шляхів сполучення. – Урегулювання договірних територіальних розбіжностей із суміжними державами, лібералізація візового режиму й т. д.
<ul style="list-style-type: none"> – Вигідне геополітичне положення (близькість до співтовариств, що перебувають на більш високому ступені розвитку демократії). 	<ul style="list-style-type: none"> – Відсутність загальної стратегії реалізації конкретних проектів 	<ul style="list-style-type: none"> – Спільна участь у партнерських проектах з українськими й іноземними партнерами. Обмін досвідом між адміністративними органами вивчення практики ефективного муніципального управління в Україні й суміжних країнах.
<ul style="list-style-type: none"> – Наявність загальних прикордонних територій, пов'язаних із «прикордонним співробітництвом» 	<ul style="list-style-type: none"> – Дисбаланс регіонального та європейського законодавства (нерівні умови конкуренції та неузгодженість економічного законодавства сусідніх держав). – У спільних угодах відсутні механізми й способи фінансового забезпечення співробітництва. – Наростають кризові явища (відчувається недовіра нових ідей і форм співробітництва). Учасники прикордонного співробітництва відчують 	<ul style="list-style-type: none"> – Вирівнювання масштабів і напрямів прикордонного співробітництва шляхом збільшення повноважень місцевих органів самоврядування, а також подальше зростання його ролі в діяльності місцевих співтовариств та інтересів місцевої громадськості. – Планування прикордонної інфраструктури (співробітництво у випадках виникнення надзвичайних ситуацій і т. д.). – Удосконалення

	дефіцит потрібної інформації.	правових відносин ЄС - Україна на базі заснованих інститутів співробітництва. – Усунення диспропорції, пов'язаних з адміністративними, правовими й економічними відмінностями між суміжними країнами.
– Достатній рівень ринкових відносин і стартових умов взаємодії на міждержавному й регіональному рівнях, стан нормативно-правової бази й вихідної інфраструктури.	– Для західноєвропейських країн пріоритетом є вдосконалення розвинутої багаторівневої системи взаємовідносин. – Для Східної Європи головна мета - відновлення співробітництва всіх рівнів на території країн колишнього СРСР і РЕВ. Можливості країн, що не є членами ЄС, багато в чому залежать від рішень на центральному рівні.	– Прискорений вихід українських підприємств на європейські ринки й прискорення інтеграції в європейський економічний простір. – Стимулювання муніципальних чиновників і місцевих підприємців щодо користування інструментами бізнес-планування (стратегічне планування, SWOT-аналіз, інвестиційне проектування, підготовка інвестиційної документації, фінансовий менеджмент).
– Наявність потенціалу та економічної доцільності для прикордонної торгівлі й бізнесу.	– Україна є джерелом ресурсів і ринком збуту кінцевої продукції, що веде до позитиву для ЄС, а не для України. – Неузгодженість економічного законодавства сусідніх держав. – Українська система стандартизації не адаптована до європейських стандартів якості. – Відсутність єдиної інформаційної митної системи (неузгоджені митні коди товарів і внутрішні товарні коди). – Високі мита і ввізні активи України.	– Розвиток прикордонної інфраструктури (прикордонні переходи, дорожні розв'язки, телекомунікації). Зменшення часу затримки вантажів на кордонах країни шляхом прискорення митного огляду. – Оптимізація адміністративних витрат й утрат під час перетинання кордону товарами й громадянами. – Усунення диспропорцій у зовнішньоторговельному обігу країни й регіону. – Розвиток бізнесу уздовж транзитних коридорів (консультування

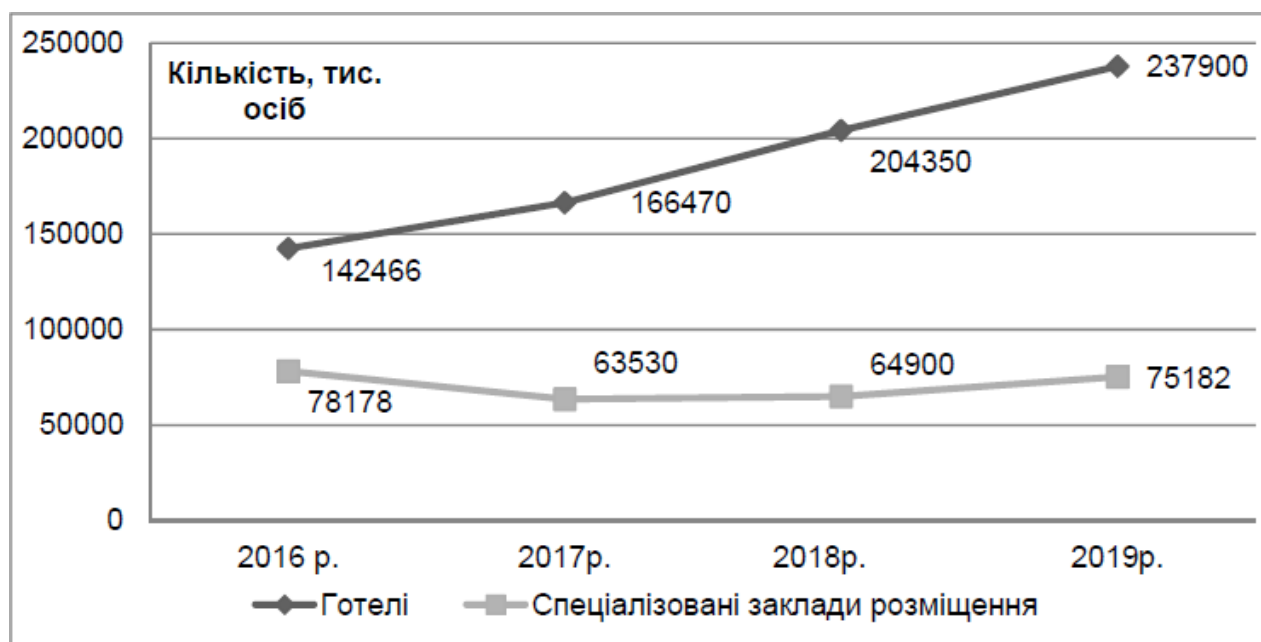
		з питань імпорту/експорту, обмін досвідом, установлення бізнес-контактів і партнерських мереж і т. д.).
– Фінансові інвестиції	<ul style="list-style-type: none"> – Відсутня уніфікована система якості переміщуваних через кордон товарів і послуг. – Низька інвестиційна активність через відсутність достовірної інформації про потенційних інвесторів і суб'єктів господарювання в регіоні. – Інвестиційні проекти не відпрацьовані на відповідність Загальноприйнятим міжнародним стандартам і не викликають інтересу в інвестора. Низька зацікавленість банків (України) у кредитуванні великих проектів + неприваблива кредитна політика в порівнянні з банками ЄС. 	<ul style="list-style-type: none"> – Забезпечення доступу до стандартів інших країн і врегулювання вітчизняної системи якості. – Створення спільного статистичного обліку вантажів, переміщуваних через кордон. – Пропаганда успіхів, досягнутих у результаті реалізації проектів у суб'єктах України. – Зменшення/усунення адміністративних бар'єрів (тривалий період повернення експортного ПДВ, бюрократизм при подачі й розгляді інвестиційних заявок, несаможиттєвість регіональної влади в регулюванні й наданні податкових і неподаткових пільг інвесторам).
– Інтенсифікується прикордонне співробітництво в галузі освіти, культури, спорту (наявність загальної історичної спадщини природного потенціалу)	<ul style="list-style-type: none"> – Віддаленість культур. – Політичні особливості прикордонних територій. – Розрив у рівні розвитку й нерівномірність в економічній, культурній і соціальній сферах. 	<ul style="list-style-type: none"> – Налагодження прямих контактів між органами місцевого самоврядування Карпатського регіону і прилеглих територій. – Співробітництво у сферах культури й освіти, збереження етнічної культури. – Гуманітарна допомога соціально незахищеним групам населення; – участь у реалізації міжнародних проектів. – Децентралізація зовнішньоекономічної діяльності й розширення повноважень органів місцевого самоврядування

		в цій сфері. – Розвиток туризму (планування, поліпшення інфраструктури, послуг і т. д.).
--	--	--

Адміністративні райони Закарпатської області

Кількість туристів, що скористалися послугами у засобах розміщення протягом 2016–2019 рр.

Гірська система Карпати

Нова мапа України з позначками галузей та видів туризму

SWOT- аналіз регіонального розвитку Закарпатської області

<p align="center">Сильні сторони (внутрішні чинники)</p>	<p align="center">Слабкі сторони (внутрішні чинники)</p>
<ul style="list-style-type: none"> – Вигідне геополітичне розташування Закарпатської області в центрі Карпатського мегарегіону і на кордонах з 4-ма країнами ЄС – Угорщиною, Словаччиною, Румунією і Польщею, з митними переходами на шляхах автомобільного і залізничного вантажного і пасажирського сполучення. – Багаті природні, особливо, лісові, водні і рекреаційно-оздоровчі та бальнеологічні ресурси, сприятливі кліматичні умови низинних і передгірських територій. – Наявність затверджених Схеми планування території Закарпатської області, регіональної системи містобудівного кадастру, готовність до просторового планування об'єктів інфраструктури на спільних прикордонних ділянках з 4-ма країнами ЄС. – Відносно низькі темпи природного скорочення населення, довготривале збереження його вікової, статевої і етнічної структури; поява з 2018 року на ринку праці тенденцій до зниження рівня безробіття та зростання попиту на робочу силу. – Загалом розвинена і розгалужена на територію всіх субрегіонів транспортна, енергетична, екологічна, комунальна, промислова, соціальна та комунікаційна (зв'язок) інфраструктура області, сертифіковано за нормами ЄС Міжнародний аеропорт «Ужгород», діє 10 автомобільних, 7 залізничних і 2 пішохідних переходів кордонів з країнами ЄС. – Відносно високий науково-технічний потенціал сфер досліджень та інновацій, наявність наукового парку 	<ul style="list-style-type: none"> – Обмеження у просторовому, економічному і соціальному розвитку багатьох поселень, обумовлені гірським лісистим та полонинським рельєфом 2/3 території, а також розташуванням частини поселень поблизу кордонів. – Малоземелля: найнижчі показники земель с/г призначення, у т.ч. ріллі, в розрахунку на 1 особу серед усіх областей України. – Неєфективне, застаріле, низькотехнологічне та екологічно незбалансоване господарювання в багатих лісах регіону. – Відсутність науково-обґрунтованої, довгострокової, узгодженої галузевими структурами і комплексної програми використання водних ресурсів області, включаючи: питне водопостачання і очистку комунальних стоків; рибне і сільське господарство; повеневі і паводкові споруди; гідроенергетику; туризм і рекреацію; мінеральні і термальні води. – Відсутність та/або застарілість схем планування районів; неузгодженість регіональної системи містобудівного кадастру із земельним кадастром області; слабка координованість просторового і стратегічного планування регіонального розвитку. – Нерівномірний розподіл постійного населення в гірських, передгірних і низинних районах, стала тенденція міграційного скорочення на гірських, сільських і проблемних територіях. – Висока частка у доходах населення соціальних виплат, допомог та інших

<p>«Ужгородський національний університет», перспективні науково-інноваційні розробки по напрямку «Здорова і безпечна для життя їжа і харчові продукти» в рамках європейських рамкових наукових програм, перспективні для агропромислового комплексу регіону.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Багаторічні традиції ефективного впровадження в практику лікування в санаторних і оздоровчих закладах області власних інноваційних розробок закарпатських науковців у сферах бальнеології і мінеральних та термальних вод, фітотерапії і здорового харчування. – Наявність в області окремих промислових підприємств, що випускають високотехнологічну і конкурентоспроможну продукцію та здійснюють інноваційну діяльність. – Порівняно висока ділова активність населення і висока адаптивність МСП до змін ринкового середовища та здатність виживати в кризових умовах; поширення і зміцнення тенденцій формування бізнесів на місцевих сировинних ресурсах, історичних традиціях і етнокультурних надбаннях громад і субрегіонів Закарпаття. – Формування підприємницьких дестинацій у секторах туризму і рекреації, ранньому овочівництві і переробці сільськогосподарської продукції, виноробстві зі створенням передумов для виникнення кластерних виробничих структур на територіях субрегіонів і регіону загалом. – Найвищий в Україні показник площі територій природно-заповідного фонду (понад 15%) та перспективи його подальшого збільшення з огляду на туристично-рекреаційну і оздоровчо-спортивну спеціалізацію регіону. – Відносно висока частка площі лісистості 	<p>трансфертів з держбюджету, у т.ч. доплат на територіях зі статусом гірських, що корелює з високим рівнем бідності на проблемних територіях.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Незадовільний технічний стан багатьох автомобільних доріг та об'єктів дорожньої інфраструктури, неналежна організація та низькі темпи і якість їх будівництва, капремонту чи реконструкції. – Невідповідні вимогам часу і потребам мешканців і туристів та гостей у комфортності і якості послуг мережі автостанцій і залізничних станцій та вокзалів. – Неналежні рівні і якість робіт з модернізації, реконструкції і оновлення об'єктів і мереж енергетичної інфраструктури області (електро- і газопостачання). – Низький інтерес промислових підприємств і МСП до фінансування прикладних та інноваційних розробок університетами та науковими установами, неузгодженість тематик наукових досліджень з потребами регіональної економіки. – Низька інноваційна активність підприємств та МСП, перекося в розподілі витрат на інноваційну діяльність до її екзогенної складової, неналежна науково-виробнича інтеграція. – Нерозвиненість інституційної інфраструктури підтримки МСП, сильна територіальна диспропорційність розвитку і брак доступного кредитного фінансування МСП. – Низька експортна орієнтованість продукції регіональної економіки, високий рівень інтервенції імпорту товарів широкого вжитку у регіон. – Відсутність в регіоні системи і програм
---	---

<p>території (понад 50%) та найвищий показник водності території області: понад 9,5 тис. малих річок і потічків, що складають єдиний басейн р.Тиса, який управляється затвердженим Національним планом і є складовою Міжнародного плану.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Наявність затвердженої на 15-річний термін Регіональної стратегії поводження з відходами, розробленої за європейськими підходами. – Висока інвестиційна привабливість регіону, успішний досвід функціонування СЕЗ і ВЕЗ; наявні досвід і традиції ефективного транскордонного співробітництва, та виконання грантових програм і проектів за підтримки міжнародної технічної допомоги. – Етнічне, культурне і мовне розмаїття регіону, багаторічні традиції гармонійного і толерантного співжиття громад різних національностей у т.ч. зі складом національних меншин і субетносів. 	<p>інтегрованого управління природними ресурсами і економічно збалансованого природокористування (лісові, земельні, водні, лікувально-рекреаційні ресурси, надра та ін.)</p> <ul style="list-style-type: none"> – Відсутність в області централізованих субрегіональних систем і підприємств селективного збору і утилізації твердих побутових відходів (ТПВ). – Відсутність та/або критична зношеність і застарілість мереж централізованих і локальних систем очистки стічних вод. – Наявність на території області об'єктів підвищеної екологічної небезпеки гірничо- добувної галузі (Солотвино, Мужієво та ін.). – Посилення тенденцій пришвидшення стоку води на гірських схилах внаслідок масштабних трансформацій лісових ландшафтів і лісозаготівель, відсутність контролю влади щодо до масової незаконної рубки лісів. – Неконтрольоване і невідповідне Регіональній стратегії просування екологічно незбалансованих і сумнівних бізнесових проектів «зеленого тарифу» у сферах малої гідроенергетики та вітроенергетики на особливо цінних природних територіях регіону, що не відповідає природоохоронній і туристично-рекреаційній спрямованості розвитку регіону.
<p>Можливості (зовнішні чинники)</p>	<p>Загрози (зовнішні чинники)</p>
<ul style="list-style-type: none"> – Потенційні можливості участі регіональної влади, органів місцевого самоврядування та організацій і установ області в міжнародних і міжрегіональних європейських програмах і стратегіях, транскордонного співробітництва, що включають територію Закарпаття: Дунайська стратегія; Міжрегіональна асоціація Карпатський Єврорегіон; Європейське об'єднання територіального співробітництва «Тиса»; Міжнародний план управління водним басейном 	<ul style="list-style-type: none"> – Послаблення конкурентних переваг вигідногогеополітичного розташування Закарпаття внаслідок триваючої військової агресії на Сході України та поглиблення фінансово-економічних кризових явищ в країні. – Посилення тенденцій негативних впливів глобальних змін клімату на чутливі гірські природні екосистеми та урбоекосоціосистеми Закарпаття.

<p>р.Тиса; програми Європейського партнерства та ін.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Реалізована скоординована політика центральної влади з 2014 року щодо впровадження державної підтримки регіонального розвитку та децентралізаційної реформи з формуванням об'єднаних територіальних громад (ОТГ) і посиленням спроможності місцевого самоврядування у підвищенні якості і рівня життя населення, впровадження реформ і в сферу надання якісних соціальних і адміністративних послуг та вдосконалення адміністративно-територіального устрою регіону. – Формування сприятливих законодавчих і нормативних та політичних передумов з боку центральної влади і влад країн-сусідів з питань просторового планування інфраструктурного розвитку спільних прикордонних територій зі Словаччиною, Угорщиною, Румунією і Польщею. – Зростання фінансових надходжень у регіон від закордонних трудових мігрантів та можливості їх використання для розвитку Закарпаття. – Поступальне виконання Урядом Угоди про асоціацію України з ЄС, що створює сприятливі передумови для розвитку регіональної економіки та МСП, виходу на європейські ринки. – Покращення центральною владою передумов для формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні, у т.ч. у прикордонному і перспективному для інвестування регіоні Закарпаття. – Реалізація у повному обсязі урядової Концепції розвитку гірських територій українських Карпат та Указу Президента України № 543/2019 від 22 липня 2019 року «Про розвиток регіону українських Карпат». 	<ul style="list-style-type: none"> – Неналежне врахування центральною владою принципів сталого, екологічно збалансованого розвитку в реальній політиці ресурсо- і природокористування в області, відсутність ефективної системи державного екологічного контролю та запобігання порушенням екологічного та природоохоронного законодавства. – Посилення конкуренції за трудові та інвестиційні ресурси з боку сусідніх прикордонних регіонів та країн Європи загалом. – Недосконалість і нестабільність законодавчо-нормативної бази та центральних інституцій у сферах науково-інноваційної, фінансової, підприємницької, зовнішньоекономічної діяльності. – Критично недостатній рівень системної державної підтримки МСП на національному рівні, що негативно впливає і на розвиток МСП в регіоні. – Недосконалість судової і правоохоронної систем, критично неспроможних захистити бізнес та інвестиційну діяльність в Україні.
---	---

